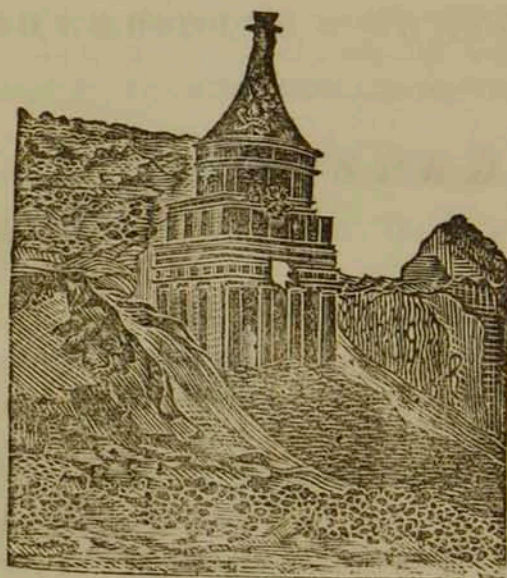




Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԼՕԳԵՅԻՆ • ԻՆՆԵՄԻՐԵԿԸՆ • ԳՐԸԳԻՏԸԿԸՆ
ԵՒ ԲԸՂԸԲԸԿԸՆ

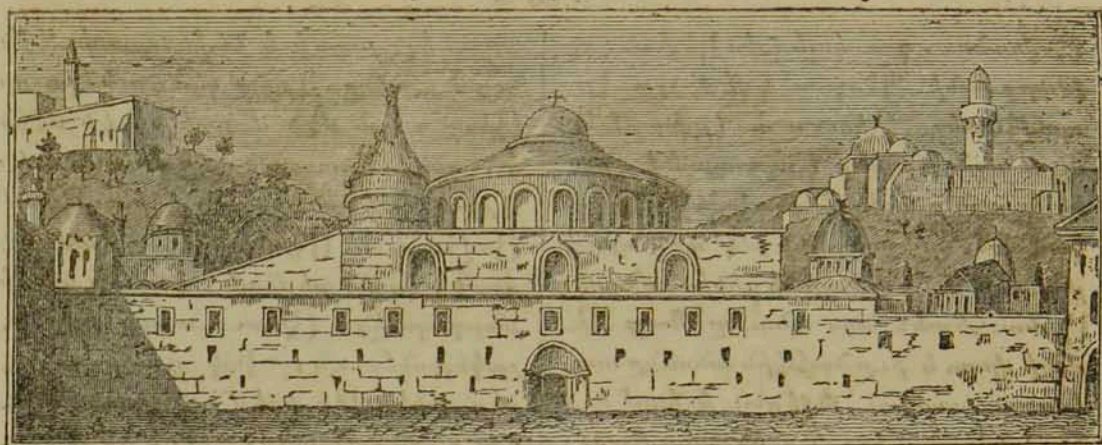
ՎԵՑԵ ԲՈՐԴ ՏԱՐԻ
ՇՐԶ.ԸՆ ՍԻՆՍԵԸՅ



ՅԵՐՈՒՍԸՂԷՄ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

1871



ՎԵՅԵՐՈՐԻ ՏՐԻ
ԹԻԻ 2.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՓԵՏՐՎԱՐ 28.
1871.

Ա. Զ. Գ. Ս. Յ. Ի. Ն. Բ. Ս. Ն. Ս. Ի. Բ. Ս. Կ. Ա. Ն. Ե. Ի. Գ. Բ. Ս. Գ. Ի. Ս. Ա. Կ. Ա. Ն.

Ս Ի Մ Ո Ն Պ Ե Տ Ր Ո Ս

ՅԵՂ. Ա. 42. ՄԻՊ. ԺԶ. 45-48.

ՀԱՌՎԱՐՅ ՊԻՍԿԻ ԳԼԽԱՆՈՐԱԼ
ԹԵԱՆ և անտիտակրանու ԹԵԱՆ յՈՂՈՒ
պանները կը ջանան գլխաւորապէս
ՊԵՏՐՈՍԻ առաքելութեան վրայ հիմ
նել իրենց փաստերը : Հետեւապէս
նոյն պաշտպաններու փաստերը ի հի
մանց ջրելու համար՝ հարկ է ՊԵՏՐՈՍ
սի առաքելութիւնը գիտողութեան
առնուլ և նոյն աւետարանական ջինջ
և յստակ հայեւոյն մէջ նկատել : Եւ
է ամենէն կարճ և անմիջար ճանաչ
պարհը : Վասն զի, ուր ՄԵՏՐՈՍԻ
ճշմարիտ ոգին և սկզբունքը կը խօ
սին, անգանօր կը կարկամին մարդ
կային լեզուք և յօդս կը ջնդին ամեն
փաստարանութիւնը : ՄԵՏՐՈՍԻ
համոզիչ ոգին է ահա, որ կը խօսի հե

տեւեալ յօդուածոյն մէջ, զոր գաղ
ղիականէն ազատօրէն Թարգմանելով
կը հրատարակենք, և մեր ընթերցո
ղաց, մանաւանդ հռովմէական աղ
գայից խորին մտադրութեանը կ'ըն
ծայենք :

Չկնորս մի, Միգրէաս անուամբ,
Յիսուսի վրայ խօսուածները լեւրով
ցանկացաւ հետեւիլ Յիսուսին : Մի
գրէաս, հաւատարմով որ Յիսուսն է
խոստացեալ Մեսիան, փափաքեցաւ
սոյն երանաւէտ լուրը հաղորդել իւր
եղբայր Սիմոնին, ուստի և շուտով
իւր եղբայրը առաւ Յիսուսի մօտ
բերաւ : ՄԵՏՐՈՍԻ իւր կ'ասէ. « Եւ
հայեցեալ ընդ նա (ընդ ՊԵՏՐՈՍ)
Յիսուսի՛ ասէ. Դու ես Սիմոն որդի

Յովնանու . դու կոչեցիս Կեփաս , որ
Թարգմանի Պետրոս (վէմ) . ո իշ
որովհետեւ Յիսուս ոչ կը խաբէ և
ոչ ունայն խօսքեր կ'արտասանէ , ու
բեմն սոյն բառերը՝ Դոմիդիոս Կեփաս
կամ Վէմ , կը նշանակեն թէ՛ դու պիտի
լինիս վէմ , դու պիտի լինիս ժայռ .
Լյնուհետեւ այս անունը մնաց Սի
մոնի վրայ , և իւր նախկին անունը տա
կաւ առ տակաւ ջնջեցաւ և կամ իւր
նոր անունն հետ միասին հնչուեցաւ .
Յիսուսի աշակերտները սկսան սով
րաբար և յաճախ Պետրոս կամ Վէմ
անուանել իրենց պաշտօնակից ընկե
րը . Սենք եւս Պետրոս խորհրդաւոր
անուամբ կը ճանչենք զՍիմոն . Լսու
ած իւր յաւիտենական հրովարտա
կացմէջ կանխապէս արդէն Պետրոս
անուանած էր զՍիմոն , ինչպէս և
ընտրած էր և զԻւրոս Պետրոս (վէմ)
էր նա յառաջքան իւր մարմնաւոր
ծնունդն , Պետրոս է նա Լեկեղեցւոյ
մէջ մինչեւ ի կատարած աշխարհի .
Պետրոս է նա յաւիտենան յաւիտենից .
Երբ կը խոստովանինք որ Յիսուս ա
ռանց նպատակի ոչ կը խօսի և ոչ կը
գործէ , իսկոյն կը գտնենք ուրիշ ա
պացոյց մի եւս , որ Յիսուս դիտ
մամբ և նպատակաւ տուած է իւր
աշակերտին սոյն նշանական և խորհր
դաւոր անունը . Յիսուս հանգիսա
ւոր առ թիւ կնքեց իւր աշակերտը Պե
րոս անուամբ . Երբ լուրջը յուզուած
էր և միանգամայն երկու կուսակցու
թեան բաժնուած Երբայեցի Յի
սուսին նկատմամբ . Սէկ կէտի վը
րայ միայն համամիտ էին , որ Յի
սուս մեծ է քան զամենայն մարդիկ ,
և այնչափ մեծ , որ չէին կարող հա
մողուիլ երբէք թէ նա ներկայ սե
բունդին կը պատկանի և ներկայ ժա
մանակի մարդ է . վասն զի անցած ժա
մանակի իրողութիւնքը և մարդիկը

առաւել յորդի և նախապատիւ էին
նոցա համար . Երբ կ'ընդունէին որ
Յիսուս այն մեծ մարդիկներէն մէկն
է , որով Լսուած կը փառաւորի .
Երբ կը կարծէին թէ՛ Յիսուս կամ
Յովնանն . Սկիւրտին է , կամ Լե
զիան , կամ Լըբմիան , կամ մի ոմն ի
մարգարէից . Յիսուս ասաց իւր ա
շակերտներուն . « Իսկ դուք զի ա
սէք զինէն թէ իզեմոս . Սիմոն Պե
րոս պատասխանեց . « Դու ես Քրիս
տոսն որդի Լսուածոյ կենդանւոյ ո .
Լե Յիսուս իսկոյն ասաց . « Լըանի
քեզ , Սիմոն որդի Յովնանու . զի
մարմին և սրիւն ոչ յայտնեաց քեզ ,
այլ Հայր իմ որ յերկինս է . Լե ես
քեզ ասեմ . Զի դու ես վէմ և ի
վերայ այդ վիմի շինեցից զԼեկեցի
իմ , և դրուիք դժոխոց զնա մի յաղթա
հարեացեն ո . Մատ . Ժ2 . 15—18 .

Լսուած ուրեմն , Յիսուս հանգի
սապէս Պետրոս անունը տուաւ Յով
նանի որդւոյն , Լըաջին անգամ երբ
տակաւին Պետրոս ամենեւին բառմը
արտասանած չէր , և երկրորդ անգամ
երբ սոյն առաքեալը յայտնեց իւր
դաւանութիւնը .

Պարտք կը համարինք խորհրդա
ծել թէ ինչմէ համար Յիսուս փա
խեց Պետրոսի ծննդեան անունը .
Բայց հարկ է նախ և առաջ քննու
թեան առնուլ սոյն նոր անունը , սոյն
նշանաւոր կոչումը , զոր Յիսուս Քր
իստոս տուաւ Սիմոնին ,

Լմեն անուններ նշանակութիւն
ունին ամեն ազգաց մէջ , բայց շատ
անգամ կ'ալայլուին և կը փոփոխին .
Իսկ Լըբայեցւոց մէջ այնպէս չէ . Եր
բա բառերը մեծ մասամբ անփոփոխ
մնացած են . Սկսան զի , Լըբայեցւոց
լեզուի մի գլխաւոր յատկութիւնն
է , որ յատուկ անուններն անգամ ի
մաստ մի յայտնեն , Սէկ ազգատոհմի

կամ գերդաստանի ամեն բաղձանքները, ակնկալութիւնները, իղձերը և յիշատակները յայտնապէս կ'երեւէին նորածին մանկանոր տուած անուանակոչութեան մէջ: Բայց այս նկատմամբ չէ որ կամինք բացատրել Սիմոն և Զովնան անուանները: Ստան զի, շատ անգամ երբ հայր մի անուն կ'ընտրէր իւր որդւոյն համար, Եւստիսիանամութիւնն էր որ կ'ուզէր հօր կամքը աստուածային կամաց համաձայն աւանուն տալու իւր զաւակին: Եւստիս ահա հրեշտակն էր, որ յայտնեց Օւսթարիային՝ Զովնանն անուանել իւր որդին, որ կը նշանակէ շնորհ: Կամ պարզեւ Զուխունականին: Եւստիս նաեւ Զիսոս կամ Փրիկ օտարական աւանունը աստուածային յատուկ կամօք փոխուեցաւ Զիսուս Քրիստոս: Եւստիսի ակներեւ գէպքեր կան քանի մի անուանակոչութեանց մէջ, որ անկարելի է ասել թէ՛ Եւստուած ինքը չէ որոշած նոյն անունները, Սի թէ այսպէս չէ՞ նաեւ Պողոս առաքելոյն Սաւոն կամ Սոն անունը՝ որ Սաւուղ թագաւորի անունն էր, որ զՍաւիթ հալածելով կը հալածէր զ()ձեռն Եւստուծոյ: Ինչպէս Սաւուղ թագաւորը, նոյնպէս և Սաւուղ Տարսնացին, երկոքեան եւս հալածիչներ էին, և այս առթիւ էր, որ Զիսուս Քրիստոսի ճանապարհին վրայ առաց Սողոմոն. «Սաւուղ, Սաւուղ, զի հալածես զիս»: Եւստիսի անուններ կան Եւրայեցւոց մէջ, բայց մենք չը կամենալով մի առ մի յիշել՝ միայն կ'ասենք, որ Սիմոն կը նշանակէ Եւրայի, իսկ Զովնան կը նշանակէ Եւստի: Ինչ գեղեցիկ անուններ: Ինչպէս գեղեցիկ կը պատշաճին այն առաքելոյն, որ սիրելի էր և միանգամայն մեծարոյ, Ինչպէս գիւրաւ կարողէ հասկանալ ամեն քրիստոնեայ, որ Եւրայի և Եւստի

անուններ կրողը արժանի է նաեւ Պիարոս կամ Վեմ անունը կրելու:

Զիսուս երկու անգամ Վեմ կամ Վեմ անունը տուաւ Սիմոնին: Եւստիս անունը ի սկզբան ամենեւին միմիայն կամ անհասկանալի չէր: Բայց մարդիկ, վերջին ժամանակաց մէջ, սկսան տարբեր կերպով մեկնել և առաջին պարզութիւնը քողարկել Ուրեմնոյն անուանակոչութիւնը վերստին պարզելու միակ միջոցն է այն ճշգրիտ բառերուն դիմել, որոց թարգմանը Զիսուս Քրիստոսն է, և զորս աւանդած են մեզ Սաւուղ և Զովնանէս աւետարանիչները: Կարո՞ղ ենք հաւատալ (կամ կարո՞ղ էր հաւատալ Զովնանու որդին), որ Պիարոս անունը ի սկզբան կը նշանակէր նոյն առաքելոյն անդրգուելի հաստատութիւնը: Եւ թէ այսպէս հաւատացած լինէր Պետրոս, մեծ մոլորութիւն էր և անարգնուաստութիւն: Ստան զի, ժամանակ պիտի գար, որ Պետրոս ինքնին սաստիկ հակասական պիտի գտնէր այն անուանակոչութիւնը, զոր ընկալու իւր վարդապետէն, և որով միշտ կ'անուանուէր իւր ընկերակիցներէն: Չը խօսինք Պետրոսի ցաւալի ուրաջութեան և փախստեան վրայ, միմիայն համոզման հաստատութիւն էր, միմիայն սիրոյ հաստատութիւն էր նորա յանձնադաստանութիւնը եւ զայրոյթը, որ թէեւ արիութիւն կը թուէր, բայց մարմինն ու արիւնն էր որ մեծ դէր կը խաղային Պետրոսի մէջ: Ուրեմն ուրիշ նշանակութեամբ էր որ Զիսուս Քրիստոս Պիարոս անուն տուաւ Սիմոնին, և այս նշանակութիւնը ինքնին յայտնեց յետագայ խօսքերով: «Եւ ի վերայ այդը վիմի շինեցիք զԵկեղեցի իմ»:

Հետեւ ապէս, Պետրոսի անուանակոչութիւնը ոչ ուղղակի և ոչ անուղ

ղակի ամենեւին իւր անձին կամ բը նաւորութեանը չեն վերաբերիր, այլ իւր առաքելական պաշտօնին և դաւանութեանը: Եկեղեցին պիտի շինուէր նորա վերայ, բայց ոչ թէ Պետրոս Եկեղեցւոյ հիմն պիտի լինէր. վասն զի մի է հիմն Եկեղեցւոյ և վեմ անկեան, որ է Յիսուս Քրիստոս: Պետրոսն եւս նոյն հիման վրայ պիտի հաստատուէր ինչպէս շինութեան միւլս քարերը, և նոյն հիմունքէն պիտի ստանար իւր ոյժը և զօրութիւնը: Սիւն է այսպէս շինն նաեւ միւլս առաքելները:

Պետրոսի անուանակոչութենէն առաջ կար արդէն Եկեղեցին: Երբ հաւատացին և հետեւեցան Յիսուսին քանի մի անձինք, իսկոյն կազմուեցաւ Եկեղեցին. և այս հաւատացելոց միաբանութիւնը, առ սոս Եստասի լուութեամբ նստած, իւր մօքին, իւր սրտին և իւր հաւատոյն մէջ կը կրէր համօրէն մարդկութեան ճակատագիրը: Եյս նպատակաւ էր որ Յիսուս ասաց այս փոքրիկ խումբին. «Սի երկնիւր հօտ փոքրիկ, զի հաճեցաւ հայր ձեր տալ ձեզ զարքայութիւն:» (Լւ. 12. 32. Եկեղեցին կար, ասացինք, յառաջ քան Պետրոսի անուանակոչութիւնը, բայց կերպով մի եւս տակաւին չը կար: Ինքնաւ կամ գործունի, զինու սրեալ յաղթական և զՅիսուս Քրիստոս ներկայացնող Եկեղեցին, լրացեալ և զլուսն օրինաց և մարգարէից քարոզող Եկեղեցին կրկին իւր թուականը Յիսուսի Քրիստոսի մահէն, որ այն ժամանակ պիտի առ ինքն ձգէր ամեն մարդիկ, երբ բարձրանար խաչին վրայ: Եւ կամ, աւելի ճիշդ ասել, Եկեղեցին ունի իւր թուականը ի գալստենէ Հոգւոյն Սբոյ, որ Փրկչի աշակերտաց ակնկալեալ և ցանկացեալ նշանն

էր: Քրիստոսն էութեան պատմութեւ թուականը աւելի առաջ կրկին. իսկ Եկեղեցւոյ պատմութեան թուականը կրկին յօրէ անտի Պենտեկոստէին: Եյս օրէն կրկին նոր տաճարի շինութիւնը քարոզութեամբ Եւեւստանին:

Երբ տեսնենք թէ ի՞նչ կարգ եւ ի՞նչ մասն ունի Սիմոն այս մեծ գործոյ մէջ, Տեսնենք թէ Սիմոն ի՞նչ էր, և կ'արդարացնէ արդեօք Յիսուսի խօսքը. «Իսկ ես վեմ և ի վերայ այդքն վիմի շինեցից զԵկեղեցի իմ:»

Եթէ ասենք, որ Պետրոս, Յիսուսի խօսքերը արդարացնելու կամ անձամբ կատարելու համար, պէտք էր որ (ինչպէս ոմանք տարապարտ կը պնդեն) ոչ միայն համօրէն հաւատացելոց, այլ և իւր առաքելական պաշտօնակցաց համար լինէր գերագոյն իշխան և հեղինակ ի բանս վարդապետութեան, լինէր աղբիւր ճշմարտութեան և վերին վճռահատ դատաւոր յամենայն խնդիրս հաւատոյ, Պետրոս այս նկատմամբ երբէք չարդարացուց այն վեմ տիտղոսը, զոր իւր վարդապետէն ընկալու: Եւ հետեւապէս, անհաւատարիմ էր համայն առաքելական Եկեղեցին, որ երբէք չը ճանաչէր Պետրոսի այն իրաւունքները կամ առանձնաշնորհութիւնը: Եւ հաւատարիմ էր նոյն ինքն Պետրոս իւր կաշման մէջ, որ երբէք չը բողոքէր իւր իրաւանց համար: Վասն զի, ոչ առաքելաբ երբէք հաւանդեցան Պետրոսին, և ոչ Պետրոս մտաբերեց կամ յայտնեց երբէք, որ առաքելաբ պարտին իւր հրամանին հպտակել, Եւաջին և նախնական Եկեղեցւոյն մէջ արդէն կ'երեւին կուսակցութիւնք, յորոց իւրաքանչիւրն ունի իւր մեծաւորն կամ առաջնորդն առաքելներէն: Պետրոս, առանց

իւր հաճութեան, ունի իւր կուսակցութիւնը՝ Կորնթոսի Եկեղեցւոյն մէջ, ուր զինքն նոխարանուիւ կը համարեն քան զՎոլոքոս և քան զՊօղոս։ Եթէ Պետրոս վերին իշխանութիւն ունէր, զոր առանց իւր կամայ կ'երազէին սմանք, Կորնթոսի կուսակցութիւնն կամ Պետրոսեան խումբն էր ուրեմն ուղղափառ Եկեղեցին։ Սակայն Պօղոս կը ցաւի որ կուսակցութեան բաժնուած են և կը նախատեսէ այն մարդիկը, որոնք փոխանակ Յիսուսին յարելու և Յիսուսի անուամբ պարծելու, կը յարին կամ Կեփոսին կամ Վոլոքոսին և կամ Պօղոսին և նույն անուամբ կը պարծին։ Ա. Կորնթ. Գ. 4-5։ Պօղոս կը կշտամբէ զՊետրոս ասելով. «Եւ իբրեւ տեսի թէ ո՛ւր ուղիղ գնան ի ճշմարտութիւն Եւետարանին. ասեմ ցկեփաս առաջի ամենեցուն. եթէ դու որ Հրէայդես, հեթանոսաբար և ո՛չ հրէաբար կեաս, զիարդ ստիպես հեթանոսաց լինել հրէարէն»։ Գաղ. Բ. 11-12։

Պօղոս կը պարծի իւր սոյնօրինակ վարուելուն վրայ։ Իսկ Պետրոս չբողոքէր երբէք։ Այն մի տեղ, ո՛չ մի ժամանակ Պետրոս չը փափաքիր և չը դործ դնէր, աւելի քան զայլ առաքեալը, վերին իշխանութիւն կամ հեղինակութիւն։ Երբէք իրեն չը վերապահեր վերջին վճիռ կամ հաւանութիւն։ Եւ երբ կը ժողովին և կը խորհրդակցին ամեն առաքեալները (որոնք Պետրոսին նման սիւնք կը կոչուին, Տիրոջ հետ լինելոյն պատճառաւ), այս ժողովին մէջ անգամ, ուր պէտք էր որ իւր Վաստութիւնը ցոյց տար Պետրոս, եթէ երբէք հարկ կար ցոյց տալու, ամենեւին իշխանական ձեւ չը տեսնուիր, բոլոր միայն թէ առաջին անգամ ինքն կը խօսի։ Պետրոս կը յայտնէ միայն իւր կարծիքը և ո՛չ

թէ իբրեւ իշխանական կամք կ'առաջադրէ։ Պետրոս ոչ ժողովի նախագահն է և ո՛չ վիճաբանութեան չափաւորին։ Պետրոս կը խօսի ժողովին մէջ իմաստութեամբ և միանգամայն խոնարհութեամբ։ Սիով բանիւ, ո՛չ այս ժողովին մէջ և ո՛չ Պետրոսի բովանդակ կենաց և ընթացից մէջ, չենք տեսներ ամենեւին այն անհշտեմը կամ կարծեցեալ իրաւունքը, զոր, յետ ժամանակաց, Հռովմի մէջ, Պետրոսի գերեզմանին վրայ, Վասկերը և պապականքը ջանացին երեւան հանել նոյն հեղ և խոնարհ առաքելոյն անուամբ։ Ի՞նչ է մեր տեսածն Եւետարանի մէջ, եթէ ո՛չ այս միայն, որ Պետրոսի անունն շատ անգամ միւս առաքեալներէն առաջ դրուած է, և աւելի յաճախ ինքն կը խօսի, բայց ո՛չ ապաքէն կը տեսնենք նաեւ, որ նա ինքն է, որ յաճախ կը գթի, և նա ինքն է, որուն մէջ անխոհեմ եռանդ յաճախ կը նշմարուի։ Եւետարանի նոյն գլխոյն մէջ, ուր Յիսուս կը կնքէ զԻմոն անուամբ Պետրոս կամ Պէժ, նոյն իսկ գլխոյն մէջ Սաղանայ կ'անուանէ զՊետրոս իւր խօսքերուն համար։ Եթէ ասեմք, որ Յիսուս փոխելով Իմոնի անունը և Պէժ անուանելով՝ կամեցաւ քրիստոնէական միապետութիւն հաստատել և իւր աշակերտը միապետական աթոռի վրայ բարձրացընել, ի դուր խօսած կը լինէր Յիսուս, վասն զի, Պետրոս ո՛չ միապետ եղաւ և ո՛չ վեհապետական գահ բազմեցաւ։

(Շարունակելի)



ղակի ամենեւին իւր անձին կամ բը նաւորութեանը չեն վերաբերիր, այլ իւր առաքելական պաշտօնին և դաւանութեանը: Եկեղեցին պիտի շինուէր նորա վերայ, բայց ոչ թի. Պետրոս Եկեղեցւոյ հիմն պիտի լինէր. վասն զի մի է հիմն Եկեղեցւոյ և վե՛մ անկեան, որ է Յիսուս Քրիստոս: Պետրոսն եւս նոյն հիման վրայ պիտի հաստատուէր ինչպէս շինութեան միւս քարերը, և նոյն հիմունքէն պիտի ստանար իւր ոյժը և զօրութիւնը: Սի՛մէ այսպէս չէին նաեւ միւս առաքեալները:

Պետրոսի անուանակոչութենէն առաջ կար արդէն Եկեղեցին: Երբ հաւատացին և հետեւեցան Յիսուսին քանի մի անձինք, իսկոյն կազմուեցաւ Եկեղեցին. և այս հաւատացեւոյ միաբանութիւնը, առ ոտս Յիսուսի լուութեամբ նստած, իւր մոքին, իւր սրտին և իւր հաւատոյն մէջ կը կրէր համօրէն մարդկութեան ծաւատագիրը: Եւս նպատակաւ էր որ Յիսուս ասաց այս փոքրիկ խումբին. «Սի՛ կրկնչի՛ր հօտ փոքրիկ, զի հաճեցաւ հայր ձեր տալ ձեզ զարքայութիւն, ո՞ր Ղա՛յ. ժԲ. 52. Եկեղեցին կար, ասացինք, յառաջ քան Պետրոսի անուանակոչութիւնը, բայց կերպով մի եւս տակաւին չը կար: Ինքեաւ կամ գործունի զինուորեալ յաղթական և զՅիսուս Քրիստոս ներկայացնող Եկեղեցին, յացեալ և զլուսն օրինաց և մարգարէից քարոզող Եկեղեցին կրկնի իւր թուականը Յիսուսի Քրիստոսի մահէն, որ այն ժամանակ պիտի առ ինքն ձգէր ամեն մարդիկ, երբ բարձրանար խաչին վրայ: Եւ կամ, աւելի ճիշդ ասել, Եկեղեցին թւնի իւր թուականը ի գալստենէ Հոգւոյն Սբբոյ, որ Փրկիչ աշակերտաց ակնկալեալ և ցանկացեալ նշանն

էր: Քրիստոսն ու թեան պատմութիւն թուականը աւելի առաջ կրկնի. իսկ Եկեղեցւոյ պատմութեան թուականը կրկնի յօրէ անտի Պենտեկոստէին: Եւս օրէն կրկնի նոր տաճարի շինութիւնը քարոզութեամբ Եւեւոստանին:

Երբ՝ անոնք թէ ի՛նչ կարգ եւ ի՛նչ մասն ունի Սիմոն այս մեծ գործոյս մէջ, Տեսնենք՝ թէ Սիմոն ի՛նչ էր, և կ'արդարացնէ արդեօք Յիսուսի խօսքը. «Ի՛նչ ես վե՛մ և ի՛ վերայ այս գլխի վրինցից զԵկեղեցի իմ, ո՞»

Եթէ ասենք, որ Պետրոս, Յիսուսի խօսքերը արդարացնելու կամ անձամբ կատարելու համար, պէտք էր որ (ինչպէս ոմանք տարապարտ կը պնդեն) ոչ միայն համօրէն հաւատացելոյ, այլ և իւր առաքելական պաշտօնակցաց համար լինէր գերագոյն իշխան և հեղինակ ի բանս վարդապետութեան, լինէր աղբիւր ճշմարտութեան և վերին վճռահատ դատաւոր յամենայն խնդիրս հաւատոյ, Պետրոս այս նկատմամբ երբէք չարդարացուց այն վսեմ տիտղոսը, զոր իւր փարգապետէն բնկալու: Եւ հետեւապէս, անհաւատարիմ էր համայն առաքելական Եկեղեցին, որ երբէք չը ճանաչէր Պետրոսի օրէն իրաւունքները կամ առանձնաշնորհութիւնը: Եւ հաւատարիմ էր նոյն ինքն Պետրոս իւր կոչման մէջ, որ երբէք չը բողոքէր իւր իրաւանց համար: Վասն զի, ոչ առաքեալք երբէք հնազանդեցան Պետրոսին, և ոչ Պետրոս մտաբերեց կամ յայտնեց երբէք, որ առաքեալք պարտին իւր հրամանին հպտտակիլ: Ընդհին և նախնական Եկեղեցւոյն մէջ արդէն կ'երեւին կուսակցութիւնը, յորոյ իւրաքանչիւրն ունի իւր մեծաւորն կամ առաջնորդն առաքեալներէն: Պետրոս, առանց

իւր հաճութեան, ունի իւր կուտա-
կցութիւնը Արեւմտի Ալեքեղեցւոյն
մէջ, ուր զինքն նոխարապառն կը հա-
մարեն քան զԱյոզոս և քան զՊօղոս :
Եթէ Պետրոս վերին իշխանութիւն
ունէր, զոր առանց իւր կամաց կե-
րպէն ամանք, Արեւմտի կուտա-
կցութիւնն կամ Պետրոսեան խումբն
էր ուրեմն ուղղափառ Ալեքեղեցին :
Սակայն Պօղոս կը ցաւի սր կուտակցու-
թեան բաժնուած են և կը նոխարոտե-
այն մարդիկը, որոնք փոխանակ Յի-
սուսին յարելու և Յիսուսի անուամբ
պարծելու, կը յարին կամ Ալեքսան-
կամ Այոզոսին և կամ Պօղոսին և նու-
ցա անուամբ կը պարծին : Ա. Կորնթ.
Գ. 4-8 : Պօղոս կը կշտամբէ զՊե-
տրոս ասելով. « Եւ իբրեւ տեսի թէ
նչ ուղիղ գնան ի ճշմարտութիւն Ա-
ւետարանին, ասեմ յԱլեքսան առաջի
ամենեցուն, եթէ դու որ Հրէայդ
ես, հեթանոսաբար և նչ հրէաբար
կեաս, զնարդ ստիպես հեթանոսաց
լինել հրէաբէն » : Գաղ. Բ. 11-12 :

Պօղոս կը պարծի իւր սոյնորի-
նակ վարուելուն վրայ : Իսկ Պետրոս չը
բողոքէր երբէք : Այն միտեղ, նչ մի
ժամանակ Պետրոս չը փափաքիր և չը
գործ գնէր, աւելի քան զայլ առա-
քեալս, վերին իշխանութիւն կամ
հեղինակութիւն : Երբէք իրեն չը վե-
րապահէր վերջին վճիռ կամ հաւա-
նութիւն : Աւելի կը ժողովին և կը
խորհրդակցին ամեն առաքեալները (ո-
րոնք Պետրոսին նման սիւնք կը կոչուին,
Տիրոջ հետ լինելոյն պատճառաւ,) այս
ժողովին մէջ անգամ, ուր պէտք էր
որ իւր Պատուութիւնը ցոյց տար Պե-
տրոս, եթէ երբէք հարկ կար ցոյց տա-
լու, ամենեւին իշխանական ձեւ չը
տեսնուիր, բայց միայն թէ առաջին
անգամ ինքն կը խօսի : Պետրոս կը
յայտնէ միայն իւր կարծիքը և նչ

թէ իբրեւ իշխանական կամք կ'առա-
ջողի : Պետրոս ոչ ժողովի նախագա-
հն է և ոչ վիճարանութեան չափա-
ւորին : Պետրոս կը խօսի ժողովին
մէջ իմաստութեամբ և միանգամայն
խանարհութեամբ : Սիովբանիւ, ոչ
այս ժողովին մէջ և ոչ Պետրոսի բռ-
վանդակ կենաց և բնութեան մէջ, չենք
տեսներ ամենեւին այն տենչանքը կամ
կարծեցեալ իրաւունքը, զոր, յետ
ժամանակաց, Հռովմի մէջ, Պետրոսի
գերեզմանին վրայ, Պապերը և պապա-
կանք ջանացին երեւան հանել նոյն
հեղ և խոնարհ առաքելոյն անուամբ :
Ի՞նչ է մեր տեսածն Աւետարանի մէջ,
եթէ ոչ այս միայն, որ Պետրոսի ա-
նունն շատ անգամ միւս առաքեալ-
ներէն առաջ դրուած է, և աւելի
յաճախ ինքն կը խօսի, բայց ոչ ապա-
քէն կը տեսնենք նաեւ, որ նա ինքն է,
որ յաճախ կը գլխի, և նա ինքն է, որուն
մէջ անխոհեմ եռանդ յաճախ կը
նշմարուի : Աւետարանի նոյն գլխոյն
մէջ, ուր Յիսուս կը կնքէ զՍիմոն
անուամբ Պետրոս կամ Վեճ, նոյն իսկ
գլխոյն մէջ Սաղմոս կ'անուանէ զՊե-
տրոս իւր խօսքերուն համար : Եթէ
ասենք, որ Յիսուս փոխելով Սիմոնի
անունը և Վեճ անուանելով կամե-
ցաւ քրիստոնէական միապետութիւն
հաստատել և իւր աշակերտը միա-
պետական աթոռի վրայ բարձրացը-
նել, ի զուր խօսած կը լինէր Յի-
սուս, վասն զի, Պետրոս ոչ միապետ
եղաւ և ոչ վեհապետական գահ բազ-
մեցաւ :

(Երրորդ հոգի)



Մ Ո Ւ Ր Ր Տ Ե Ղ Ե Ս Յ Խ Ն Դ Ի Ր Ը

(Հարունակութիւն , տես թիւ 1 .)

Պատմական գաղղիական Հիւսիսային Պարսիկի Վախթանգի վանքը այդ ժամանակից հետո , եւ որքան Պարսիկի հետ սորբ Վախթանգի պարսիկ խնդրոյն վրայ երկար խօսակցիւ :

Հետեւեալ օրը մինչդեռ Ս. Պատրիարքը Պ. Հիւսիսային բարի գալուստը շնորհաւորելու համար երթալու կը պատրաստուէր , կանխեաց նորա կողմէն լրաբեր մը թէ՛ Պ. Հիւսիսային ձեր տեսութեան գալու է , երբ կրնաք զնա ընդունիլ :

« Ըհա մենք պատրաստուած էինք իրեն գալու , ըսաց սրբազան Պատրիարքը , բայց քանի որ ինքը մեզմէն կանուխ շարժեցաւ , պարտաւորեմք զինքն ընդունելու ամենայն սիրով , երբ և կամի , կրնայ գալ » :

Եւ ահա Պ. Հիւսիսային իւր և տեղւոյս հիւսիսային արանի թարգման Հաննա Վախթանգի հետ եկաւ , և զկնի քաղաքավարական խօսքերու և տեսակցութեան , անմիջապէս ինքնին բացաւ սուրբ Վախթանգի ներկայ խընդիրն . թէ և սրբազան Պատրիարքն չուզէց առաջին անգամ տեսակցութեան եկողին մը հետ նոյն խնդիրը յուզել , այլ մէկ մի որ ինքն չէր խընդիրը բացող , երկրորդ՝ բարեպաշտ հաւթիւն և առանձին ժամանակն եւս չը կորսնցնելու համար՝ սկսաւ նոյն խնդրոյն վրայ խօսիլ :

Պ. Հիւսիսային դարձեալ կրկնեց իւր խաղաղասիրական միջամտութիւնը , ըսելով թէ՛ « Երբեք ձեր իրաւանց ալ զրկողութիւն չեմ ուզեր , միայն թէ մեր խնդրոյն զեջում ընէք և Եւստիք դարձեալ սկսին գալ ըստ սովորութեան տարին մի անգամ պա-

տարագելու ի սուրբ Վախթանգի , եւ ահա նոյն պատուէր կուտամ երբեք նուաճոր բաներ չը սահմանելու » :

Սրբազան Պատրիարքն երկրորդ նստին մէջ ըսած խօսքերը գրեթէ միւս անգամ եւս կրկնեց առաւել ընդարձակ պարագայներով , և զանոնք Հաննա Վախթանգի վկայութեամբ հաստատեց , ըստ որում այն թարգմանն էր երբեմն իրեւ միջնորդ ծառայողն իւր և Եւստիք տը Պարսիկը Հիւսիսային մէջ , ինչպէս վերը տեսանք :

Վախթանգի Պ. Հիւսիսային արդէն համոզուած էր սրբազան Պատրիարքի խօսքերուն ճշմարտութեանը , որ զուրկէն լրացնելուն հետ կը համաձայնէր , բայց միանգամայն կ'աչխատէր որ համոզելով դիւրացնէ Եւստիք պատարագելու խնդիրը :

« Պ. Հիւսիսային , ըսաւ սրբազան Պատրիարքը , դուք կ'ուզէք իմ վերաւորեալ սիրտս բժշկել , և եղածը եղած անցած է ըսելով իմ ցաւերս ինձ մոռցնել տալ , այս իսկ ճշմարիտ քրիստոնէի գործ է . բայց եթէ վերաւորուածը մէկ սիրտ ըլլար , չատ դիւրին էր ձեզ որ և է կերպիւ զայն բժշկել : Եւստիք , այսօր ձեր աչքին դիմաց մէկ սիրտ միայն կը գտնէք , այս ինքն իմ սիրտս որ ձեր յարգութեան հետ կը խօսի , բայց գիտցած ըլլաք որ այն սիրտը մէկ չէ , այն սրտին հետ հաղորդակցութիւն ունի չորս միլիոն Հայոց ազգին զաւակաց սիրտը , դուք անոնց որ մէկը բժշկել պիտի կարողանաք , մանաւանդ թէ վերքը մէկ չէ , Եւստիք կը կարծէք թէ , միայն սք Վախթանգի խնդիրն է , որ կը յուզուի , քաւ լիցի , անկէ աւելի հին , անկէ աւելի ստիպողական , և անկէ աւելի բռնաբարեալ իրաւունքներ ունիմ , չորս մի ըստ միջոց պատմելու համար օրերու կը կարծուիմ : —

«Արդեօր ի՞նչ իրաւունքներ են ,
 ըսաւ Պ . Հիւպատոսը , ձեր ըսած-
 ները , որոնք բռնաբարեալ կ'անուա-
 նէք . կտրելի չէ՞ որ զանոնք պատմէք ,
 կամ անոնց վրայ ինձ լիովին տեղե-
 կութիւն տար՝ որ ես ալ գիտնամ
 թէ ի՞նչ է : Իմ նպատակս ուրիշին ի-
 րաւունքը բռնաբարել չէ բնաւ , և
 ոչ զիս խորհող տէրութեանս նպատա-
 կը . կարող էք դուք ձեր ցաւերը ինձ
 պատմել , գուցէ նոյն իրաւունքները
 իրենց տեղը բերելու և զձեզ գոհ
 ընելու կարողանամ : —

«Պ . Հիւպատոս քանի որ դուք
 բարեսրտութեամբ կ'ըսէք այդ , և
 զմեզ կը քաջալերէք , ուրեմն խօսիմ ,
 ըսաւ սրբազան Պատրիարքը , և սկը-
 սաւ այսպէս խօսիլ :

«Ամբողջ տարի ու կէս է , ի Բեթ-
 լէհէմ Վրիստոսի Տեառն մերոյ սուրբ
 Օննգեան այրին մէջ կրակ ձգեցին ,
 ուր այրեցան առաստաղի վարագոյրն՝
 որ երեք ազգաց կը վերաբերի . այրե-
 ցան նմանապէս Յունաց և մեր պատ-
 կերները , և թափեցան նոյն առաստա-
 ղէն իւրաքանչիւր ազգաց կախուած
 կանթեղները : Այս որ լսեցինք մենք
 և Յունաց պատրիարքը , անմիջապէս
 նոյն տեղը հաւաքուեցանք ամէն մարդ-
 իւր իրաւունքին տէր ըլլալու . հոն
 եկաւ նաեւ սուրբ Արուստղէմի Սու-
 թասարուֆ Սեմ . Ասղիֆ փաշայն ,
 Վոյն կէտին տեսներու էիք այն սուրբ
 տեղւոյն ցաւալի վիճակը . ինչ որ է՝
 շատ մը սրտմաշուք խօսքերէ զինի՝ զոր
 կ'ընէին Ատին կրօնաւորք , վասն զի
 իրենց նպատակին չը կրցան հասնիլ ,
 իւրաքանչիւր ազգ իւր պատկերներն
 ու կանթեղներն կախեց ներկայութե-
 ՚Ասղիֆ փաշային և խաղաղութեամբ
 վերադարձանք , կարծելով թէ լրացաւ
 գործը , վասն զի անտեղեակ էինք ա-
 նոնց երկրորդ նպատակին :

«Այլ ի՞նչ կը նայիս , զինի 12 աւուր
 նոյն կախուած պատկերներն ամբողջ
 գողցուեցան , թէ մերն և թէ Յու-
 նաց : Ատինք հոն պատկեր չունին ,
 անշուշտ Հայք և Յոյնք էին զրկեալ
 ներն և զրկողները : Ատինք : Սոյն գո-
 ղութեան խնդիրը տարի ու կէս է՝
 որ այնպէս երեսի վրայ մնացած է ,
 այնքան կ'աղաչենք , կը պաղատինք ,
 կը գրենք , կը բողոքենք , և դեռ ի-
 րաւունքնիս տեղը եկած չէ : Ահա
 այս Ատին կրօնաւորաց արարքնե-
 րէն մին է :

Արկրորդ՝ դարձեալ անդ ի Բեթլէ-
 հէմ Վառասնից այրի դատը յիշեցէք
 որոյ մասին անցեալ օր ձեր յարգու-
 թեան ներկայութեանը դատ վար-
 ւեցաւ . ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ ձեռքեր
 նիս Տէրութե՛ կալուածագիրը (հէօ-
 ճէթ) ունենանք միւշտէրէ կութեան ,
 և Ատինք միայնակ տիրեն այն երեք
 ազգաց սեփականութեան վրայ :

«Արրորդ՝ շատ չեղաւ , տակաւին
 այնչափ տարիներէ ի վեր շարունակ-
 ւած և որոշուած մեր սեպհական տե-
 ղին աւելուին վրայ յանիրաւի վեճ մը
 բացին՝ արգիլել ուղեւով զմեզ նոյն
 տեղը աւելլել , և ատրճանակներով
 բիրերով պատրաստուեցան յարձակիլ
 անդէն միաբանութեանս վրայ : Շա-
 բաթ մը աւելի աշխատել և տքնել
 զինի՝ շնորհիւ արդարասէր Տէրութե՛
 հազիւ հազ խաղաղացաւ :

«Չորրորդ՝ Բեթսեմանի ձորոյն
 մէջ Վրիստոսի տեառն մերոյ աղօթած
 տեղը որ երեք ազգաց կը վերաբերի ,
 անցեալ տարի խաբէութեամբ պատ-
 մը քաշելով իւրացնել ուղեցին , այլ
 երբ Տէրութե՛ բողոքեցինք արգիլուե-
 ցաւ . բայց Տէրութե՛ արգելքն ան-
 քամ յետոյ բանի տեղ չը դնելով՝ օրի-
 նաց դէմ դարձեալ շինեցին և տիրե-
 ցին անոր , որ ահա աչքի դիմացն է :

« Լինդերորդ՝ Ինթելեկտի եկեղեցւոյ աջակողմեան դատուն մեր ժաւատեղւոյն մէջ եղած դուռը Եզրիտ տօսի իշխանութեան ժամանակ հրաւանագիր բերելով Լատինք, հրովարտակով ու հեօձէթի շէրիով միշտ գոյ մնալու համար արգիլուած յիշեալ դուռը բացին, և համարեա թէ ամեն օր սպի տակ առած են զմեզ իրենց անցուդարձովը, թէպէտ և իրենց եկեղեցւոյն կողմէն յատուկ ճանապարհ ունին գէտ Իսայրը երթալու և չեն գործածեր: Թողում ժամանակ ժաւանակ մեզի բրած անարգութիւններնին, որ անտանելի է, և մինչեւ անգամ արիւնհահեղ կոխներ պատահած է նոյն անցուդարձին պատճառաւ, և այն՝ մօտ տօրիններս:

« Եզերորդ՝ ուր թողունք Սիօնի գերեզմանատան դատը, ուր իրենց գերեզմանատան հիւսիսակողմը թաղաւորական ճանապարհ ըլլալով՝ փոխանակ իրենց դուռը անկէ բանալու՝ մեր սեպհական հողոյն վրայ երկու դուռը մէկէն բացին բռնութեամբ ուր երբէք իրաւունք չունին (1), և ահա սոյն դատն էր, որ երեկեան օր ձեր Յագութեանը ներկայացուցի Վրեմ, Սիւնիլէ Էֆէնտիի միջոցաւ, և դարձեալ նոյն դատն է, զոր ձեզ յանձնեցի, որ անաչառապէս դատէք և վճէք, որոյ յատակագիծն ալ կրնանամ ցուցնել: — Այս ըսելով գերեզմանատան յատակագիծը մէջ բերաւ. Գիտեցէք ըսաւ, ահա արեւու նման կ'երեւի իմ իրաւունքս յատակագիծին մէջ զոր զմանալու կը ձգնին Լատինք

կրօնաւորք: — Ահա նոյն յատակագիծին վրայ եղածները տեղն Ի տեղը հասկցնելով հարցուց Պ. Հիւպատոսին թէ, Լատինք մէկ դատ մը եթէ ձեր թաղաւորական երկրին մէջ պատահելու ըլլար, ինչպէս կը վճռէիք: Բռնաբարոյին իրաւունքը կը պաշտպանէիք, — Քաւ լիցի, ըսաւ Պ. Հիւպատոսը. քանի որ իրենց մէկ կողմը ճանապարհ կայ, միայն անկէ դուռ բանալու իրաւունք ունին. բայց իրենք կ'ըսեն որ, կրկնեց Պ. Հիւպատոսը, մենք միշտ կ'անցնէինք և մեր մեռեալներն անկէ կը տանէինք: —

« Այս, ըսաւ սրբազան Պատրիարքին, ըսածնին ստոյգ է, բայց երբ քանի որ պատքաշուած չէր, այն առնն որ կողմէն ուզէին կրնային տանիլ, միև նոյնը մենք ալ կ'ընէինք. մեր մեռեալներն ուրիշ ուզէինք կը տանէինք, և այս բաներուն վրայ և ոչ մէկ օր բան մը ըսած ունէինք իրարու վասն զի պատով որոշուած չըլլալով երեք ազգաց գերեզմանատուններն ալ սպի տակ էին, ինչպէս է հիմայ մերն ու Յունացը:

« Բայց Պ. Հիւպատոս, գուցէ դուք չէր գիտեր թէ Լատինաց այս երկու դուռը հակառակ իրաւանց բանալուն բռն նպատակն ինչ է, զոր կը պարտաւորիմ ձեզ բացատրելու՝ ըսելով, ցոյց տուաւ սրբազան Պատրիարքը նոյն յատակագիծի վրայի Լատինաց գերեզմանատան կից եղած Հայոց պարտիզին այն կողմը, որուն Լատինք տիրապետել կ'ուզէն յանդիմանի, և որոյ ընդարձակութիւնն 750 կանգուն է. եթէ այս կողմը այսօր Լատինաց թողումը, խոյն նոյն երկու դռներն ալ կը գոցեն ըսաւ. բայց խաբուելով դատ վատորկիլը ես չեմ կրնար ընդունիլ, և ոչ ալ իմ ազգիս արդար սեպհականութիւնն յանդիման

(1) Նոյն օրերը անգամ մի Էտմնտ տը Պարէր Անգղիոյ հիւպատոսարանը ուրիշ քանի մի Հիւպատոսաց ընկերութեան մէջ Ի ճշմարտութենէ շարժեալ խոստովանած է ըսելով թէ Լատինք ըստոյգ է որ իրաւունք չունին այդ երկու դռները բանալու. քանի որ ճանապարհի վրայ տեղ ունին:

ւի | ատիննաց տալ . այլ կ'աշխատիմ՝
կըսպատեմ ժամանակին , օր մը չէ՝ օր
մը հարկաւ և գուցէ մօտ ժամանակ
ներս այս արդար իրաւանցս տէր պի-
տի ըլլամ առանց նոյն պարտիզին յի-
շեալ կտորը | ատիննաց տալու , քանի
որ իմ իրաւանցս բռնաբարուէ ձայնը
իմ խնամառատ Թագաւորին ականջը
հասնելով հաճեցաւ | սեմ . | արի
Փաշայն և | Խենի ֆ էֆէնտին այս
գործերուն քննութեանը խրկել յա-
տուկ պաշտօնիս . քանի որ բոլոր աշ-
խարհ տարածեցաւ այս իմ բռնաբա-
րեալ իրաւանցս ձայնը . « զրկեալն 'ի
ձէնը ազադակէ » , որով 'ի հարկէ ան-
մեղն իւր սեպհական իրաւանց տէր ,
իսկ զրկողն՝ բոլոր աշխարհի գիտու-
ղութեան ենթակայ պիտի ըլլան :

« Երգեօք կարողացայք Պ . Հիւպա-
տոս , իմ սրտիս խոր վէրքերը ձեզ յայտ-
նելու և նոյն ցաւերուս բուն իսկ ազ-
բիւրներն ցուցնելու անհերքելի փաս-
տերով . և եթէ մութ կամ անհաս-
կանալի բան մը միտց , շնորհք ըրէք
ասոցէք , քանի որ դուք յօժար էք
լսել և ես յօժարագոյն եմ տեղեկա-
ցուցանել զձերդ Յարգութիւն , որ
քան կարեմ : —

« | Եծապէս շնորհակալ եմ , ըսաւ
Պ . Հիւպատոսը , որ ինձ օրինաւոր
տեղեկութիւններ տուիք . երբէք չեմ
ուզեր՝ որ դուք | ատին կրօնաւորնե-
րէն զրկանք կրէք , բայց միանգամայն
կը խնդրեմ որ՝ եթէ այսպէս գիտուի
ներ պատահին , դուք ուղղակի 'Կազ-
դիայ Հիւպատոսին դիմէք , նա կարող
է զանոնք զսպել , ձեր իրաւունքները
անբռնաբարելի ընել , և դուք 'ի խա-
ղաղութեան կը մնաք : —

« Պ . Հիւպատոս , ըսաւ սրբազան
Պատրիարքը , դուք բարեմտութեամբ
շատ գեղեցիկ կը խօսիք . մանաւանդ
թէ գործոց սկզբանը տեղեկութիւն

չուենետալով կը կարծէք թէ մենք այդ
մարդավայել և քրիստոնէական խա-
ղաղափրութեան պարտաւորութիւն
ները կատարած չեմք . ներում շնորհե-
ցէք ինձ ուրեմն , որ այդ կէտն ալ լու-
սաբանեմ ձեզ . և այն ատեն քաջ պի-
տի հասու ըլլաք թէ մենք մեր կողմէն
երբէք բան մը պակաս թողած չեմք ,
արդեօք կը կարծէք որ այդ պիտի պա-
րագաներու մէջ ձեր Պ . Հիւպատոսին
դիմած չեմք . կրնամ նոյն իսկ Պ . Հիւ-
պատոսին մէկ ամենատիրելի բարեկա-
մին վկայութեամբն ստուգել թէ
հարկ եղածը ըրած եմ լիովին :

« Իսկ երբ ձեր Հիւպատոսները
մեր իրաւացի ազաւանքը չեն լսեր ,
մեր իրաւանց յափշտակութեան կը
թոյլատրեն , և ոչ այսչափ միայն , այլ
և շատ անգամ իրենք նոյն կրօնաւոր-
ներէն գրգռեալ անձամբ ձեռնա-
մուխ կ'ըլլան այսպիսի չարեաց պատ-
ճառ ըլլալու , և իրենց վրայ գտնու-
ած իրենց տէրութեան պաշտօնի
ազդեցութեամբ կը յարձակին իմ ազ-
գային իրաւունքս ոսնակիս ընելու
ամենայն զօրութեամբ . ուրեմն Պ .
Հիւպատոս , որո՞ւ պէտք է դիմենք
այն ատեն երբ նոյն զրկանքներուն
ձեր հիւպատոսները գործիք կ'ըլլան .
կ'ազալեմ ցոյց տուէք ինձ և մեծա-
պէս ալ շնորհակալ պիտի ըլլամ ձեզ
մէ . (այս խօսքերը արտասանելու մի-
ջոցին սրբազան Պատրիարքին գոյնն
այլափոխեալ էր , աչքերէն արտաս-
ւաց կաթիլներ կը հոսէին և սաստիկ
եռանդով կը խօսէր .) նոյն իսկ ձեր
հիւպատոսներն են՝ որ | ատին կրօ-
նաւորաց ձեռքը գործիք ըլլալով մեզ
աւքան աղէտներ կը պատճառեն ,
նոյն իսկ ձեր Հիւպատոսն է՝ Պ . Հիւ-
պատոս՝ երբ տարի առաջ | Գիպատոս
գտնուած ատենն իմ ազգային վանու-
ցրս դուռը տէրութեան կանոնաւոր

զօրքը բերողը, իմ սուրբ եկեղեցւոյս
դուռը զապթիէներ կայնեցնողը՝ պաշ-
տօնական հանդերձով եկողը և պաշ-
տօնական աթոռ բերողը, Վերջապէս
իրեն ազգեցող թեամբն էր նոյն օրը
իմ կրօնքս և սուրբ անարատ եկեղե-
ցիս այսպանելով և նախատելով Վա-
տին կրօնաւորաց քարոզ տալը։ Վստ-
պէս բան պատահած չէր երբեք բար-
բարոս ազգերէն անգամ։ Վստքան
աղէտներու պատահած ատենս որո՞ւ
պէտք էի դիմել։ Երեցեք Պ. Հիւ-
պատոս, թէպէտ և կրօնքով քրիս-
տոնեայ եմք, որով և բոլոր քրիստո-
նէից և քրիստոնեայ թագաւորաց
հետ հաւատով միացեալ, այսու ամե-
նայնիւ (Օմանեան մեծազօր տէրու
թեան հպատակն եմք և բարեխնամ
Թագաւորիս բարիքն է որ կը վայելենք
ազգովին։ Եւ իմ Տէրութեանս վրայ
վստահ եմ, որ միշտ իբրեւ հայր կը
գթայ իմ համայն ազգիս վրայ, և քաջ
կը ճանաչէ նա փորձով Հայոց ազ-
գին հարազատութիւնն և հաւատար-
մութիւնն, և իմ ձեռքս գտնուած
բոլոր սեպհականութիւններս անոր
կը վերաբերին, և նա ինքն իմ ազգիս
հաճութեամբ և իւր ձեռագիր բար-
ձր հրովարտակովը ինձ յանձնած է
սոյն սեպհականութիւնները, պատ-
ւիրելով որ անոնց վրայ հսկեմ, ա-
նոնցմէ երբեք բան մը չը կորսնցնեմ,
և այլն։ Չեր Պ. Հիւպատոսը Եգիպ-
տոս եղած ժամանակս պարտաւոր էր
գոնէ մարդկութեան օրէնքը լեցնե-
լու համար իմ իրաւունքիս հսկել,
նա ոչ թէ միայն չը կատարեց զայս,
այլ Վատին կրօնաւորաց ականջ դը
նելով կ'ուզէր զիս իմ տէրութեանս
աչքին կասկածելի ցուցնել։

«Որ իրաւունքները կը ներէր իրեն
կանոնաւոր զօրք բերել՝ վանքիս ա-
ռաջը շարելու, պատրուակաւ՝ իբր

թէ իրեն բարեւ պիտի բռնեն։

«Որ իրաւամբ կանոնաւոր զօրաց
չբաւականանալով՝ զապթիէ և սբե-
րել կուտայ իմ եկեղեցիիս դուռը
շարելու։

«Որ օրէնքը կը ներէր, և Եւրոպա-
յի ո՞ր համալսարանէն, Վաղղիոյ տե-
րութեան ո՞ր օրէնսուսոյցներէն սոր-
ված էր չը հրաւիրուած տեղիւր պաշ-
տօնական զգեստով երթալ պաշտօ-
նական կերպարանք տալ։

«Որ օրէնքը կը ներէր, իրեն պաշ-
տօնական աթոռը՝ զոր միայն պապա-
կան եկեղեցւոյն մէջ դնելու իրա-
ւունք ունի, (սուրբ տեղեաց մէջ մի-
այն պապական մասը պաշտպանելուն
համար,) բերել իմ անտիպապական
և ազգային եկեղեցւոյս մէջ դնել նըս-
տիւ, պաշտօնական կերպարանք մի
տալու նպատակաւ։

«Որ օրէնքը կը ներէր Ֆրանչիսկեան
կրօնաւորաց՝ երբեք չը տեսնուած սո-
վորութիւն մի հնարել, այսինքն նոյն
օրը իմ սուրբ եկեղեցւոյս մէջ կրօնքի
վրայ քարոզ տալ, ազգս և սուրբ ե-
կեղեցիս հերձուածող անուանել, և
իմ պատարագ մատուցած սուրբ սե-
ղանոյս վրայէն իմ եկեղեցիս այսպանել
և նախատել, և առանց քրտնելու ա-
սել ամեն ատեն ըսած պժգալի սա-
խօսքը, թէ «արտօքայ Հռովմայ եկե-
ղեցւոյն չիք փրկութիւն, ոչ Եւ այս
տարուան շարժմունքնին եթէ յաջո-
ղէին, ինքնին կը ցուցնէր, որ առաւե-
լապէս պիտի գերազանցէին Հայոց ե-
կեղեցւոյն անարգութիւնները, վասն
զի մոքերնին դրած էին Հռովմայ
միշտ սխալական սրապին նոր ստացած
անսխալութեան տիտղոսը իմ սուրբ
և անարատ եկեղեցւոյս մէջ անտիպալ
և անմահ արարչին Վստուծոյ նուի-
րուած սուրբ սեղանոյն վրայ հրաշա-
փառապէս յիշատակել, և ոչ գիտէ

կրօնքիս և աղբիս վրայ 'ր աստիճան նախատական անուններ պիտի բար գուէին : Եւ ես ինչպէս կարէի տու կալ անոր :

« Երբեքդ գրէք հաստատապէս Պ . Հիւպատոս թէ ձեր պաշտօնակից Հիւպատոսին ինձ տուած վերքը՝ որ ընդհանուր ազգիս կը վերաբերի, անմոռ անալի է՝ չասացից թէ աններեւի վասն զի իւր պաշտօնին ազգեցութիւն չարաչար գործածեց, և այն Հայոց ազգին նման մարդասէր, եղբայրասէր և անմեղ աղբի մը սեպհականութե գէմ և անկէց շնորհք եղած պատուոյն իբրեւ վերջին աստիճանի ապերախտութիւն ցոյց տուաւ :

Եւրեմի Պ . Հիւպատոս, Լատին կղերաց գրդմամբ, և նոցա երեսէն թէ ներքսապէս և թէ արտաքսապէս այսքան մնասուած ըլլալով՝ յիշէ անգամ մի բոլոր բաժներս այսինքն զոր կանքներս, զորս ասացի և զորս կըրնամ մի ըստ միով՝ օրինաւոր փաստերով ստուգել ուրեմն ինչպէս կարելի է այսպէս յայտնի թշնամիի մը արտանութիւն տալ դարձեալ իմ սեպհական եկեղեցիս գալու . զիտդ կարեմ թիւնաւոր օձ մի իմ բնակարանս հրաւիրել, և չգալ՝ թէ օր մը չէ՝ օր մը պիտի սպաննէ զիս, այսինքն իմ իրաւունքս բոլորովին յախշտակելու և սեփհականելու պիտի ելնէ : Եթէ աւելի ոչ մեծ պատճառներ կը գրտնուի և ոչ պատեհ ժամանակ, աւելի թրջուող անձրեւէն ինչերկիւղ ունի . արդէն մեզ ըլլալիքն եղաւ, ալ ասկէ աւելի ինչ կրնայ ըլլալ, և ինչ չարիք կրնան հասցունել : »

Դամասկոսի Պ . Հիւպատոսը արդէն համոզուած էր սրբազան Պատրիարքի խօսքերուն ճշմարտութեանը և իմացած էր Տը Պարիէրի ապօրինաւոր ընթացքը, ինչպէս յայտնած էր

առանձին խօսակցութեւն մէջ իւր հետեւող թարգմաններուն՝ գաղղիներէն խօսելով ի ներկայութեան պատուելի Պ . Սաւաքանեանցին . սակայն չուզելով բոլորովին մեղադրելի ցուցնել զանի որ յանուն Վաղղիոյ տէրութեան կը գործէր, որոյ երեսփոխանն էր, կը ջանար հաւատացնել սրբազան Պատրիարքին՝ ըսելով թէ, « Ենչու ինչպէս ես կը սիրեմ հաւատալ, իմ պաշտօնակիցս ձախող դիտաւորութեամբ բռնած չէ այս ընթացքը, այլ թերեւս ձեզ եւ միաբանութեանդ պատիւ ընելու նպատակաւ է, ապա թէ ոչ՝ նորա այս օրինակ ընթացքը, մանաւանդ պաշտօնական հագուստով գալը, պաշտօնապէս մեղանշել է, և շատ սխալած է այդ մասին : Եստու ամենայնիւ մենք պիտի աշխատինք ատոնց առաջն առնուլ, և արդէն կը ճանչնանք ձեր իրաւունքները, և այս օրուան օրս մեք Վաղղիացիքս ազգովին գիտեմք, որ սուրբ Զակովեայ փանքը Հայոց սեպհակա նութիւնն է . և ոչ ոք ինչ ազգէ կ'ուզէ ըլլալ՝ կարող չէ տոտր հակառակիլ, ըստ որում ընդհանրապէս ճանչցուած իրաւունք է : Եւ ինչոքեմ ուրեմն ձեր Եմենապատուութենէն, որ անյետալ մոռնաք, և նորէն սէր և խաղաղութիւն հաստատուի երկու միաբանութեանց մէջ՝ ինչպէս էր յառաջ : Ես պիտի յորգորեմ և պիտի մեղադրեմ՝ ինչպէս մեղադրած եմ, տեղւոյս Լատին կղերք, որ յետ կենայ այսուհետեւ իւր ապօրինաւոր ընթացքէն, և կ'երաշխաւորեմ ձեզ՝ որ ասկէ յետոյ այս օրինակ դէպք մի չպիտի պատահի, այսու ամենայնիւ ես ալ ձեր Եմենապատուութենէն փոխարէն զոհողութիւն մի կը խնդրեմ, որ ընէք : »

Սոյն վերջին խօսքովն կ'սկսէր ի

մայնել թէ՛ կրկին անգամ թողատու
բուի Լատինաց, որ դան պատարա
գելու սուրբ Յակովբայ եկեղեցւոյն
մէջ :

Նոյն թողատուութիւնը սրբա
դան Հայրը ինչպէս միշտ ժխտած էր,
այժմ եւս ժխտեց և ըստւ. «Պ. Հիւ
պատոս, այդ շնորհումը՝ որ Հայոց
ազգը վեհանաճութեամբ ըրած էր և
շարունակած մինչեւ մօտ ժամանակ
ներս, նոյն շնորհքին դեմ փոխանակ
շնորհակալ ըլլալու՝ չատցից երախ
տապարտ, այնպէս երախտամու մը
տօք մեր վրայ յարձակելով ուղեցին
պաշտօնական կերպարանք տալ մեր
սեպհականութեան մէջ : Եթէ յաջ
ղէին, ո՞ գիտէ ինչ եղանակ ճիշդի
թական հանգոյններով անլուծանելի
կապեալ պիտի կաշկանդէին, և անե
լանելի լաբիւրինթոսի մէջ ձգէին, ուր
կէ միայն աստուածային ձեռքը պիտի
կարողանար ազատել զմեզ :

«Նոնց այս ցոյցը իմ և բոլոր միա
բանութեանս սիրտը կարեւոր խոցեց
վշտացուց, որով և համայն Հայոց ազ
գին սիրտը. վասն զի «եմանել թէ խը
յանել թիք օրոուո, այր վասն ալ իմ
կարողութենէս և իմ ձեռքէս ելաւ
այդ արտօնութիւնը շնորհելով, չգին
կեդրոնական Վարչութեան և ընդ
հանրութեան ձեռքը յանձնեցի ես՝
լուր տալով գործին սկիզբը, մէջն ու
վերջը տեղեկագրելով, որուն կողմէն
ես միայն իբրեւ երեսփոխան եմ հրա
կելու և պաշտպանելու ըստ հրամա
նի մեծազօր Տէրութեանս շնորհած
հրովարտակին. բայց երբ իմ պարտա
ւորութիւնս կատարելէ գինի գործը
իմ կարողութենէս վեր կ'ելայ, ազ
գային կեդրոնական Վարչութիւն տե
ղեկագրելով լուր տալ է իմ պարտա
ւորութիւնս, և ահա այն եւս վերջ
նական կերպիւ կատարելու համար

այս դատերուն վերջանալուն կրտա
սեմ, այր վասն կ'աղաչեմ զիս մի ըս
տիպէք, վասն զի չը պիտի կրնամ այդ
պէս իմ կրօնիս իմ սուրբ և կեղեցւոյս
և իմ ընդհանուր ազգիս վնասակար
խնդիր մը ընդունել, որով իմ արդէն
մեղապարտ անձս յաւիտեանս մեղա
դրելու ենթակայ ընել : Ինձ համար
մահն աւելի գիւրին է յանձն առնել
քան թէ այդպէս ամենավնասակար
խնդիր մը ընդունել : Կ'աղաչեմ և
վերջնական կերպիւ կը խօսիմ ձեր
Յարգութեան Պ. Հիւպատոս, որ ինձ
համար այդ գործը լրացեալ է, եթէ
զիս համոզելու համար կը յորդորէք
կամ կը տալէք զիս իմ խօսակցութիւ
նըս շարունակել, գիտցած եղիք Պ.
Հիւպատոս, ոչ թէ միայն չպիտի կը
նաք համոզել, այլ պիտի ստիպուիմ
որտիս ցաւէն Լատին կրօնաւորաց
կողմէ իմ միաբանութեանս կրած զը
կանքները, բռնաբարութիւնները, միով
բանիւ՝ անհնարին վերքերս նկարա
գրել, որոյ տրիւնալի զազրահատու
թենէն և դուք ձանձրացեալ, գուցէ
կը զղջաք զիս խօսել տալու :

«Ի՞րեմն խնդրեմ վերջ տանք այս
խօսքերուն, վասն զի քաջ գիտեմ որ
մեր ցաւալի և քիչ մը ալ եռանդուն
խօսակցութենէն, ձեր պատուական
գլուխը ցաւեցաւ, և ձեր մաքուր
սիրտը վիրաւորեցաւ չը գիտցածնե
րդ լսելով, Նաեւ այսօր ձեր առաջին
անգամ գալուն՝ գիտեմ որ չէր վայ
լեր այսպէս դատական խնդիրներու
վրայ խօսել, այլ քանի որ ձեր (Յար
գութիւնը բարեսրտութեամբ խօսք
բայիք, և ես պատասխանելու եւ
պէտք եղածները իւր սարօքն խօսե
լու պարտաւորեցայ, այր վասն ձեր
ներողամտութիւնը կը խնդրեմ, մա
նաւանդ գուցէ այս խօսակցութեա
նըս պատճառաւ՝ ինչպէս բնական է՝

ձեր Յարգութեան արժանաւոր պա-
տիւ չըկրցայ ընել, որոյ վասն ներս-
զամիտ ըլլալիդ կը խնդրեմ:

Ուր ելլալով Պ. Հիւպատոսը ը-
սաւ. «Ձեր խօսակցութիւններն երբեք
ինձ գլխացաւնք չարտօնուցին. մանաւանդ ուրախ եղայ ձեր ինձ
տուած օրինաւոր տեղեկութիւններէն,
որոնց մէջ քաջ նկատեցի որ ա-
ւելորդաբանութիւններ չը կար, և
քաջ ճանաչեցի ձեր հոգւոյն ազնւ-
ւութիւնն, որ ձեր ազգային միակ
պարտաւորութիւնն ճանաչելով եր-
բեք չէք զնջանիր իմ միակ խնդիրս
ընդունելու, հաստատելով թէ փա-
սակար է ձեր կրօնքին ձեր ազգին և
այլն. ձեր ազգասիրութիւնը ձեր կը-
րօնասիրութիւնն ամենայն պարագա-
յիւք կը գովեմ, և իմ խնդիրքս չըն-
դունեննուդ համար ալ այդ կը ցաւիմ,
այլ չեմ յուսահատիր բոլորովին, կը
յուսամ և կ'աշխատիմ և կը թախան-
ձեմ զձեր Մենապատուութիւնը,
որ գուցէ համոզել կարողանամ, որ
սելով վերջացուց. Բաժնուելու ժա-
մանակ Պ. Հիւպատոսը խնդրեց որ
եթէ կարելի է հրաման ըլլայ սուրբ
Յակովբայ եկեղեցին բանալ տալու,
որ ուխտ և երկրպագութիւն ընէ:

«Հրամանի կարօտ չէ, ամեն ժա-
մանակ բաց է ըսաւ Ս. Պատրիարքը,
բոլոր ազգաց ուխտաւորաց, երբ
միամտաբար կուգան. բայց ձեր Յար-
գութեան առաւել պատիւ ընելու
համար ես անձամբ կ'իջնամ եկեղե-
ցին ձեր հետ:

Եւ ի միասին իջեալ սուրբ Յա-
կովբայ եկեղեցին, անձամբ ցոյց կու-
տար Ս. Պատրիարքն և պէտք եղած
տեղեկութիւններն ի պատիւ Պ.
Հիւպատոսին. և երբ յանուն սուրբ
Ղլխադրին նուիրուած սուրբ խորա-
նին եկան, «Լհա այս է ըսաւ Ս. Պատ-

րիարքն Հայոց ազգին վեհանձնաբար
ի շնորհ Ստոյն կրօնաւորաց տարին
միանգամ պատարաւելու թոյլատը-
րուած սուրբ սեղանը, որոյ յարգը չը
գիտցան՝ բայց եթէ երբ կորանցուցին
իրենց եղած շնորհքը և մարդասիրու-
թիւնը:

(Շարունակելի)

ԼՈՅՍ ԵՒ ԶԱՐԳՍՏՈՒՄ

(Շարունակութիւն. տես թիւ 1.)

Ղգաց պատմութիւնը՝ մարդկու-
թեան կրներկայացնէ փառաւոր գոր-
ծովք իւր անունը անմահացնող աշ-
խարհ մի՝ որուն ՀԱՅՍՏԱՆ անունը
հայ պատմութեան թերթերու մէջ
ոսկեգրօշմ կը փայլի:

Նաչառ և հնապատու մատենք՝
այս աշխարհը մարդկութեան մայր և
արուեստից որորան կը խոստովանին:

Սարդկութիւնն ի զարգացումն
առաջնորդող լոյսը՝ հոս ծնաւ առա-
ջին մարդոյն հետ, հոս և մարդկու-
թիւնը երկիցս օրհնուեցաւ այն ան-
մահ գերագոյն լէն՝ որ մարդոյն բուն
արարիչն և ստուգածն էր:

Հայաստան այս աստուածաշնորհ
լոյսը յարգեց գրեթէ միշտ, լուսով
զարգացաւ, լուսով վերջապէս ամ
բարտաւան գլուխներ խոնարհեցնե-
լով մարդկութեան համակրութիւնը
եւս ստացաւ:

Բայց բաբէ, որ այսօր հայ պատ-
մութիւնը՝ Հայաստանի նախնի դա-
րուց զարգացման և լուսոյ նահատա-
կաց լոկ անուանքն մեզ կ'աւանդէ,
իսկ նոցա գործոց և փառաց վրայ կը
լռէ:

Հնութիւնը, ժամանակին օուր

ժանկրը եբռնաւորաց թուրն ու հուրը՝ զլացած են հայ պատմութեան՝ աւանդել յետագայ հայ սերնդեան՝ հայ հայրենեաց փառաւոր դարուց անմահ յիշատակները :

Հայկայ, Արամայ, Տիգրանաց, Վաղարշակայ և Արտաշէսից լոկ անուանց շնորհիւն են որ այսօր հայ սրտերու զգացման թելեր թրթռալով յոյս ՚ի սիրտ լոյս կ'աղաղակեն :

Որքա բարերարք հայրենեաց ըսուեցան, որովհետեւ լուսով գործեցին, լուսով հայրենեաց պայծառութեան հսկեցին, լուսոյ շնորհիւ վերջապէս կարողացան անմահացնել իրենց անուանքն յաւիտեան :

Հին դարուց հայը՝ այս իւր բարերարաց շնորհիւն էր, որ կրցաւ իւր իրաւունքները երկար ատեն պաշտպանել, և իմանալ իւր օտերք պարտաւորութիւնքն՝ որ առ Աստուած և առ հայրենիս :

Հայաստանցի սրտերէ բղխած երգոց պատասխիկ մասեր՝ զորս հայ պատմութիւնը գործովանօք մեզ աւանգած է, թէպէտ չեն կտրող Հայաստանի հին դարուց լուսաւորութեան երաշխաւորել, բայց հազարաւոր տարիի չտի Պայազաւոսոյ անընդհատ շարունակութիւնը, և Հայաստանի իւր անկախութիւնը պաշտպանելը՝ բաւական կրնան երաշխաւորել :

Վերջապէս հնութեան՝ պատճառութեան զլացածը մինք չենք կտրող ՚ի յայտ ածել : Հնութեան քողին տակ պահուած յիշատակները գերբնական ձեռքի մի կարօտ են, որոյ շնորհիւ միայն յայտ կրնան գալ ճշմարտութիւնք :

Իսկ միայն անուրանալի է, որ Այգ մի երբ իւր իրաւունքները պաշտպանել չը գիտէ, չը կրնար ըսուիլ թէ լուսոյ մէջ կ'ապրի :

Իսկ Հայաստան ՚ի սկզբանէ ան-

տի ոչ թէ միայն իւր իւրաւունքները ուրիշին չը զոհած՝ այլ և ուրիշին իւրաւունքն եւս վեհանձնաբար պաշտպանած կը տեսնուի գրեթէ միշտ, որոնք իւր գթութեւն ապաւինած են :

Առջնոյն կը վկայեն Հայկայ, Արամայ, և այլոց շատ քանց նահաւտակութիւնքը, և Արայի տրիւնը՝ որ ռղջախոհութեան սեղանի վրայ թափուեցաւ :

Իսկ երկրորդին՝ այսինքն օտարաց պաշտպան կանգնիլը՝ ինչպէս Արա մէլէքայ, Սանասարայ և շատ այլոց եւս, ասոնք տգէտ և անըյս մարդկանց գործեր չեն :

Հեթանոսական դարուն մէջ ալ Հայաստան իւր փառաց դոշներն պարզած Սասեաց գագաթէն աշխարհի պատգամներ ալ երբեմն որոտած է, և Հռովմէական հզօր պետութիւնը շատ անգամ սարսափեցուցած :

Հայաստան թուր ՚ի ձեռին մաքառած է միշտ վատ բռնաւորներու դէմ :

Վերջապէս Հայաստան աշխարհի ամեն նշանաւոր գործոց և փառաց մէջ ալ բնաւ անմասն դանդաղ չէ :

Կը յիշեմ որ մը որ Հայաստան երբ կը խորհէր Հռովմէական հզօր պետութեան վերայ իւր բարկութեան շանթերը տեղալ և իւր արդար վրէժը լուծել, որ մը երբ իւր վեհափառ սրբոյն (Աբգար) հայրենեան հրով սաստիկ վառուած՝ Պարսկաստանի խորշերը կը վազէր հոն իւր համարիւն եղջարց սրտերն եւս վառելու եւ բորբոքելու այն հրով որով ինք կը տուչորուէր, վերջապէս այն փառաւոր օրը կ'ընեմ երբ Հայաստան կը պատրաստուէր իւր սուրբ արիւնը թափել իւր իրաւանց պաշտպանութեան համար, յանկարծ Հրէաստանի Վոդ գովթայ լերին վրայ արիւնլուսոյ լու-

այն նահատակ մի կը նշմարէ, որ իրը սքրաքործ դատապարտեալ մի սնարդ խաչի մի վերայ տարածուած հոգի կ'աւանդէր, կ'ափշի: Բայց Երեմիայի մէջ լողացող այս լուսոյ նահատակի շրթէն յանկարծ բարբառ մի, ձայն մի է որ կը թռչի, կը սրանայ և ահա Հայաստանի երկնից ազատ կամարաց տակ կ'ողորտանայ, « Ես լոյս եկի յաշխարհ: Եւ Հայաստան կը կրկնէ. « Եւ մեք ազատեալք երկիրագանել լուսոյդ, կը սէ և կ'երկրպագէ անմիջապէս:

Ես օրէն Հայաստան՝ այս լուսոյ եւս նահատակներ կ'ունենայ, որոց արեամբ Հայաստան գրեթէ կ'ողողի. Թադէի և Վանդիսոյ արիւնները Հայաստանի մէջ լուսոյ սերմեր կ'ցանեն, որք կ'ընծիւղին Տրդատոյ օրով սուրբ Գրիգորի ձեռամբ, և Հայաստան համօրէն կ'երկրպագէ այս Ժամանակ այն լուսոյ Նահատակի անուան՝ որ մարդկութեան տաճարաց մէջ լոյս սփռելու համար ախներ թափած էր ի սէր մարդկութեան:

Բայց սա ճշմարիտ է որ քրիստոնէական Ե. դարն է որ Հայաստանի բուն լուսադարը կը համարուի:

Ես դարու մէջ ունեցաւ Հայաստան Սահակ, Սեբորով և սոցա աշակերտք, իւր լուսոյ սրբազան Նահատակները, որոց շնորհիւ բարոյական ըյսը և հայ գրականութիւնը շատ զարգացաւ ի Հայաստան:

Բայց հազիւ թէ Հայաստան իւր այս բարբերարաց շնորհիւ սկսաւ խել լրտիլ, և իւր ազատ աշուրները չփելով լոյս նշմարել, ահա յանկարծ հեթանոսական խաւարը՝ որ հազարաւոր տարիէ ի վեր ընդհանուր աշխարհի հորիզօնը պատած ըլլալով կը թագաւորէր, գոռալով « կեցիր ո որոտաց, բայց Հայաստան անվհճեր կրկնեց՝ « պիտի յառաջագիմեմ »:

Սարսափեցաւ խաւարը, վասն զի ախոյեանը լոյսն էր, վասն զի նշմարեց այն վիճը՝ որ իւր դատապարտութեան համար պատրաստած էր ամենակարող Չեռք մի Սուրբ անիմից շանթեր տեղաց. իսկ Հայաստան. — (Րհնից ուխք: Սահատու թրեր շողացուց. իսկ Հայաստան. — Պարանոց երկնցուց: Սահաշուկ տէգեր նետեց. բայց Հայաստան. — Իւր կուրծքը բացաւ. Շղթայներ պատրաստեց. բայց Հայաստան աննոցմով լուսոյ կոպուիլ յուսաց: Բանտերը լուսոյ օթարան համարեց: Երջապէս խաւարը մահ գոռաց. իսկ Հայաստան ծափ զարնելով նոյն մահուամբ յաւիտենական և անմահ կեանք ստանալը պատասխանեց. Կստաղեցաւ խաւարը և սկսաւ պատերազմիլ:

Վիճակութեանս, ինչ կրնանք մտաւորազմ, լուսոյ և խաւարի. հազարաւոր հոգիներ տեսէք, որք յոյս ի սիրտ ահա կը թռչին լուսոյ աշխարհ մի, ահա ամբողջ Հայաստան արեանց մէջ կը լողայ իւր իրականց պաշտպանութեան համար, տեսէք արիւնլուայ Լստուած մի՝ ահա հոն աստ և անդ սաւառնելով լուսոյ սրակներ կ'տեղայ: Լուսով բորբոքուած սրտեր կը խրախուսին. « Լստուած և Հայրենիք վասն ձեր մեռանիմք, ո կ'աղաղակեն և կ'իշխանան »:

Բայց դոցա անուանքն կ'անմահանան, հայ պատմութիւնը զանոնք փառաւորելով ՎԱԴԱՆՔ, այս անմահ անունը կ'աւանդէ յետագայ հայ սերնդեան, և երկնից Լրդարութիւնը կը պսակէ զանոնք լուսեղէն պսակներով:

Իսկ այդ ով է, որ ի ձի խրոխտ աշտանակեալ սաղաւարտ ի գլուխ, վահան ի կուրծս, թուր հատու ի ձեռին, այդ ահուելի պատերազմի արիւ-

նաներկ դաշտի մէջ աղտոտօրէն ընչ
կը գտայ : - Վշատ հոյ մի է : 'Իորա
ազատութիւն հայրենեայ բարբառը'
Ստախ խնդութեամբ կը կրկնէ , դո
րա առջև խաչանիշ դրօշներ կը ծածա
նին , որոց իւրաքանչիւրին վրայ Վստ
ռեած և իրաւունք՝ այս վսեմ բառե
րը կը փայլին : Վեհ է դա . կարմիր իւր
գէմքը : Վարդան է դորա անունը :

Իսկ այդ ո՞վ է , որ մի ձեռքը խաչ
և 'ի միւսում աւետարան մի՛ իւր
կուրծքը բացած զՀայաստան տաքող
կը խրախուսէ , դորա օրհնեալ ճակա
տու վրայ դրօշ մի կրփայլի , ընչ . իսկ
իւր սրտի վերայ , յոյս :

Ուսով բորբոքեալ զինուոր մի է
դա , Վստռեածութեան և սրբութե
պաշտօնեայ արդար , Վեհնդ և դո
րայն անուն :

Սոցա երկոցունց քաջալերիչ բար
բառէն կը խրախուսի Հայաստան և
կը պատերազմի անվեհեր , և լոյսն սո
ցա շնորհիւ վերջապէս արեան և ար
տասուաց ծովու վրայ իւր յաղթա
կան դրօշը ծածանելով յաղթութիւն
կը գոռայ :

Վյս օրէն Հայաստան լուսոյ հա
մար նահատակաւիլը՝ իւրեան փառք կը
համարի , և լուսոյ նահատակաց յիշա
տակը պատուելը՝ պարծանք : Իւստի
Հայաստանեայց Ս . Լեկեղեցին այս
տարի ևս Փետրվար 4-րդ փառաւո
րապէս կատարեց սոցա սուրբ յիշա
տակը և պիտի կատարէ յաւիտեան :

(Շարունակութիւն)

ՔԱՆԻ ՄԻ ԽՕՍՔ ԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

Ղգերնուս կրթութեան մասին
ինչ վեճակի մէջ ըլլալը , զոր հիմայ կը
տեսնանք՝ քսան կամ աւելի եւս երե
սուն տարիէն առաջ չէինք տեսնար .
ինչու համար , վասն զի այն դաստի

արակութեան և կրթութեան սէրը
և փառապէր այն միջոցին չկար աղգեր
նուս մէջ , ինչպէս որ հիմայ կայ . սա
կայն և այնպէս տակաւին ազարդիւն ,
և քիչ օգտակար չասեմ անօգտակար :

Վնօգուտ և անպտուղ է ազգա
յին դաստիարակութիւն մը , երբ որ
դաստիարակիչ վարժապետը առ իր
պաշտօնն ունեցած պարտքերը կամ
անհոգութեամբ , կամ թիւր ընթաց
քով կը կատարէ , այսինքն փոխանակ
աղգէն իրեն հաւատացած ապագայ
ին համար պատրաստելի գանձը , յոյ
սը՝ մատաղ մանկտեայ սիրտերը ու
միտքերը դաստիարակելու , աւելի ա
նանց լեղունները կրթելու հոգ կը տա
նի , փոխանակ բարի և կատարեալ ա
ռաքինի վարուք իր աշակերտաց օրի
նակ լինելու , շատ անգամ՝ իր ղեղն
և ասօրէն կացութեամբ անոնց դե
ռափթիթ բարոյականութիւնը զեղծ
մանց մէջ տապալելու պատճառ կը լայ
Վգգային կրթութիւն մի ապարդիւն
կրկայ , երբ որ դաստիարակելի ման
կտեայ ծնողքը առ այն ունեցած
պարտքերնին թերեւս կամաւ չը ծա
նաչելու կը զարնեն , և այս անգիտու
թիւնս այնքան մեծ յանցանք է , որ
պէս թէ մէկը իր ձեռք իր զաւակը
մեռցնէր , չէր որ թատրոնի , զբօսան
քի և արբեցութեան համար , և ձիոց
տունց և հանդերձից աւելորդ և ան
պատշաճ զարդուց համար հաղարով
տան հաղարով ստակ աւելի յօժարու
թեամբ կը վատնեն քան թէ իրենց
զաւակները « քարը քարի վրայ նստե
լու » անկրթութեան յանցանքէն ա
զատելու համար՝ 100-200 զրշ տա
րին վարժապետի և դրքի ստակ տալու :
Իայց ծնողքը ուրիշ արդեօք կը սոր
վին այս պարսաւելի ընթացք , ուս
կից կառնուն , կսեմք տմարդութեան
այս անգութ օրինակը , կը տեսնանք

որ ամէն մարդ ալ խորին և տխուր լռութեամբ առ այս՝ հառաչանք մի կարծակէ ՚ի խորոց սրտէ :

Եւելի գէշ և աւելի չարաչար կրօնայ դատաւարակութիւն ազգի մը, երբոր անոր երեւելի և ազդեցութեան տէր հարուստ ազայինքը բանիւ զայն քարոզել կը ցուցնեն հասարակութեան, իսկ արդեամբ անդամ տիրարակութեան շօշափելի մութին մէջ ընկղմած կը գտնուին : Թողունք ասել որ շատերը ազգային եկեղեցական եկամտից մէջ անգամ անհաւատարիմ կը գտնուին : Եթէ ըսածս քեզի զրպարտութիւն կը թուի, բարեմիտ ընթերցող, կաղաչեմ որ ժամանակակից օրագիրներու այս մասին գրութիւնները ու շի ուշով կարդաս, նայինք, քանի՞ եկեղեցւոյ երեսփոխան, քանի՞ վարժապետաց հոգաբարձու, քանի՞ թաղականաց և ընկերութեաց արկեղաւ պահներ անամբաստան կրնաս գտնալ :

Քիչ մնալ բանանք խօսքերնուս քողը . քանի՞ հատ իր պարտքը ճանաչող բարւոյ դատաւարակեալ հարուստ կարող ես գտնալ ժամանակիս ազգայնոց մէջ, որ իր անարժան տեղ վատնած հարստութենէն, եթէ ոչ անձամբ, գոնէ ՚ի ձեռն հաւատարիմ սպասաւորաց իր հայրենի գառն աղքատ և հարստահարեալ գաւառաց տկոզիկ տղոց կրթութեան և մի այն հատարակ ընթերցման համար գիրքեր և տետրակներ շնորհեր է, ինչպէս՝ Քերակոն, Հեգերէն, Սալմոս Ժամագիրք, Գործոց և այլն :

Հոս տեղ կարգ բանիս կըստիպէր որ երկու խօսք ալ երեւելի քաղաքաց ազգային եկեղեցեաց մէջ եղած քարոզչոց ոմանց քարոզելու պարագայից վրայ խօսէինք, սակայն մեր նպատակէն դուրս լինելով, ուրիշ ատենի կը թողունք :

Ուրեմն եթէ այս մասին անհրաժեշտ պարտք և կարողութիւն ունենցողները իրենց պարտքերէն զրոյցած կը տեսնուին, ինչ պիտոյ է ձեզի ընել

արդեօք, ո՞վ հասարակութեան միամիտ դատք, վհատել ձեր կարեաց չափ ընելու օգնութենէն . ոչ ոչ . եթէ այսպէս ընելու լինէր, պիտի լսէք Յիսուսէն այն վճիռը, ինչ որ իր աղքատ ու հասարակ աշակերտացն ըսաւ . « Եթէ ոչ տաւելցի արդարութիւն ձեր քան զդպրաց և վարխեցւոց, ու կարէք մտանել յարքայութիւն (գաստիրարակութեան) : Եւսեք նաեւ Տիրոջ հրամանին հետ փիլիսոփայի խորատին, որ կըսէ . « Գանշուշտ վճիռ զայս իմաստուն, կալ ՚ի մահ միշտ հաստատուն, զի զոր կարես անձամբ անձին, մի յանձնեցես մերձաւորին : Եւսեք զի վերոյիշեալ ոմանց յատուկ պարտադանցութիւնքը լսելով դատաւարակութեան մասին, չը կարծենք որ ամէն մէկ ազգային անհատ իր կարեաց չափ պարտքեր չունի, ապա թէ ոչ, անկրթութիւնը աւելի ընդհանրանալով և անսխորժ ձայները ամենին լսելի լինելով կը հետեւին պարսաւելի վէճէր՝ բաժանմունք, նախատինք և արհամարհանք ազգաւ՝ հայրենեօք՝ կրօնիւք և լեզուաւ մի եղած ժողովրդի մէջ : Եւկէ կը հետեւի եղբայր եղբոր բարեաց վրայ ցուլի, չարեաց վրայ ուրախանալ : Եւկէ ալ կը հետեւի այն ամենամեծ կորուստը, այսինքն հասարակաց իրաւունքը ոտնակոխ լինելը : Եւկէ ալ կը հետեւի ամենայն դատաւարակեալ ազգասէր զգայուն սիրտերու վհատութիւն և թմրութիւն :

Եւ ո՞վ համազգի եղբայրք մինչեւ ցերեք խաբելով զմեզ այս յետագէմ և կաշնկաղ ընթացից թմրութեան մէջ լինելը չը տեսնենք : Եւսե՛ք յիշեալ քանիս դատաւարակեալ, արգեստիք անդատարակ ցուցանեմք զմեզ :

Եւսե՛ք ցերեք Խորենեան ողբաւ նուէր ծերունին ՚ի դիմաց ազգային անխնամ և անպատասխար մանկընտանց գանգատէ . « Եւ որ ՚ի ձեռք թողակո յաղագս մեր . ո՞վ որ վարդապետանոց, ո՞վ որ բան յօժարաւ

ցուցանող կամ յորդորական . ո՞վ որ յերթալն մերում բեռնաբարձ . ո՞վ որ ի դալն մերում հանգիստ . ո՞վ որ տուն կամ օթանոց (կրթութեան) մեզ պատրաստեաց :

Բանանք աչքերնիս ու տեսնանք մեր առաջին և մեծ բնականը , այն է ազգ և հայրենիք . մերժենք սրտերնուս մէջ տեղի ունեցած անիրաւ շահասիրութեան փափաքը . և ամեն մէկս մեր ունեցած տաղանդներով խնամք տանինք ազգերնուս կրթութեան և յառաջագիմութեան համար :

Այս բնթացքով դուն քանի կրր նաս ցատկէ ու աղաղակէ՝ ուսմունք , հայրենիք , կրթութիւն , լուսաւորութիւն , և այլն . Արդիւնք — Եւ ոչինչ , վասն զի պարտ է նախ առնել և ապա քարոզել , որպէս զի արդիւնաւորի ամեն գործ : Ի՞նչ է դաստիարակութիւն սրտի , եթէ ոչ զարգացումն սիրոյ առ Երտուած , առ ազգըն և առ մարդկութիւնն . Ի՞նչ է կրթութիւն մտաց , եթէ ոչ լուսաւորութիւն մտաց և ճանաչումն ճշմարտութեան . Դաստիարակէ՝ սիրտը , կրթէ՝ միտքը և ահա կը նորոգի մանուկն ի նորոգութիւն պատկերի և նմանութեան Աստուծոյ :

Արբ որ կը տեսնաս մէկը որ զինքը կրթեալ և սրտի սուրբ գգացմունքներ չունի , անոր մի հաւատարման կիրթ է , կոշտ է , անդաստիարակ է , բարբարոս է , և այլն . « Գի ծառ ի պտղոյ իւրմէ ճանաչի » :

Հայաստանի մէջ նախնեաց ժամանակ միշտ բարոյական դաստիարակութիւնը մտաւոր կրթութեան հետ անբաժան բնթացաւ , ինչպէս կը տեսնենք Ս . Լուսաւորչի , Սեմին Երսիսի , Սահակ Պարթեւի , Սեպրովբայ և նոցին աշակերտաց այս մասին ունեցած գեղեցիկ ջանքերը և արդիւնքները :

Եթէ անոնց կրթութեան շէնքն ալ շատ չը անւեց , չարունակութիւն չու-

նեցաւ , սրտածառը անոնց օգնական Ղգգային ձեռքերու թիւրութիւնն էր . բանգի , թէպէտ Ս . Լուսաւորչին ունէր իրեն օգնական՝ զերանեղին Տրդատ , մեծն Երսէս՝ զբարի նախարար Նայոց , և Սահակ Պարթեւ և իրեն աշակերտքը ունէին զՍ . Լուսաւորչի , զԱրդան Սամիկոնեան , զՍահակ Բաբրատունի , զՍահան Սամիկոնեան և այլն . սակայն վասն անբաղդութեան Նայոց՝ Տրդատին կեանքը կարճեցին խառաքորութիւնք նախարարացն ոմանց , Սեմն Երսիսինը՝ ամօթալի չարութիւնն Պապայ . իսկ Սահակայ Պարթեւի և իրեն օգնական բարբարացն Ղգգիս շէնքերը տապալեցին անոնց ժամանակի մատնիչ նախարարաց , երկպառակիչ Սուրմակայ և ուրացող Վատակայ չարութիւնքը : Աւրեմն անհրաժեշտ պարտք է մեզի ամեն մէկ կարգի և աստիճանի հայ որդւոցս ճշմարտիւ ճանաչել դաստիարակութեան և կրթութեան մեծութիւնը և ըստ այնմ կատարել մեր պարտքերը : Չը լինի որ ազգերնուս արդի վիճակի մէջ եղած սակաւիկ յառաջագիմութեան վրայ ուրախանալով և չափազանց գովութիւն առնելով զմեզ խաբենք , որ աւելի նախատինք է քան թէ գովութիւն : Եւ չը լինի որ չափազանց նախատենք և յուսահատութեամբ վար զարնենք , այլ պէտք է բանիւ և արդեամբք բաջալերենք , որով անշուշտ կը հասնինք Ղգգային բաղձալի յառաջագիմութե , որ միայն դաստիարակութեան և կրթութեան մէջ է : Հապա , դու , ո՞վ Տէր Երսուս , որ ճանապարհս մարդկան գիտես , ուղիդ արան զճանապարհ դաստիարակութեան և կրթութեան որդւոց Հայաստանի՝ բարեխօսութեամբք քաջ հովութիւն մերոյ սուրբ Լուսաւորչին Գրիգորի , զի մի տիրեցեն ի մեզ ամենայն մեղք անկրթութեան :

Ի Ս . Լըոսաւորչի . Վերել Ս . Պալէ
հաւան յոխպէն ,
Ի Ս . անապախի :

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ

Ի Ս. Վարդապետէ Սուրբատեանց
 յառաքելական Ուխտէ Ս. Յակովբեանց,
 տպագրեալ արգեամբք Սահմանի
 Կարանցւոյ ի յիշատակ հոգւոյ նորին
 և յօգուտ ժողովաւորաց վարժա-
 րանի Ս. Յակովբեանց : Սոյն սրա-
 մութիւնը տպուած է մօրուր թղթի
 վրայ, 320 երեսէ բաղկացեալ և դինն
 է 7 դրէ : Կը պարունակէ Նոր Կտա-
 կարանի պատմութիւնը, ինամով և
 դասակարգութեամբ քաղուածեալ ի
 չորից Լեւոնարանաց և ի Գործոց
 առաքելոց, բարոյական յորդորակնե-
 րով հանդերձ, որուն վրայ աւելի ըն-
 դարձակ տեղեկութիւն տալու հա-
 մար՝ արժան կը համարինք տպագրել
 այս տեղիւր յառաջարանը :

Մեր ազգային գործընկերք շատ և շատ թեւեւ,
 թիւները ունին, թէ դաստիարակութեան եղանո-
 կին նկատմամբ և թէ ուսանելիաց ընտրութեան :
 Մեծ առաւելութիւն և առաջնութիւն կը տրուի
 երկրորդական ուսանելիքներուն, և ընդհակառակն,
 առանց կտրեալք մտադրութեան կը թողնին այն
 ուսանելիքները, որոնք առաջին տեղը պիտի դրուե-
 ին դաստիարակութեան մէջ : Այն մարդիկը, որ
 ընդ լծօրէն խորհած են դաստիարակութեան վե-
 րայ, քաջ կ'զգան թէ որչափ փութակար և այս խառ-
 նաշխմու թիւերը :

Քրիստոնէական Արժեք ուսումն, որ իւր բո-
 ղոյական վեճէ և պարզ սկզբունքներով գալոյցական
 և ընկերական կենաց համար յայնչ, կամ իսպառ շե-
 կայ մեր գալոյցներուն մէջ, և կամ ստուերը միայն
 կայ : Ա՞ գիտէ, թէ այս չէ գլխաւոր պատճառն,
 որ դպրոցական գիտելիք յարկը պատճառան մի եղած
 է շատ տեղ թէ ուսուցչաց համար և թէ առա-
 նողոց : Չը կայ դպրոցական գերդաստանի անդա-
 մոց մէջ փոխադարձ սիրոյ և փառհալութեան այն
 սուրբ և խորհրդաւոր կապը, որ կը քաղցրացնէ ու-
 սուցչի աշխատանքը և կը բեղմնաւորէ աշակերտի
 եւանդն ու ջանքը : Չը կայ շնորհատարութեան և
 արդարասիրութեան այն մշտնորոգը հօւրը, որ մօն-
 կական հասակէն կը վառէ աշակերտի միտքն ու սիր-
 տը՝ արխարար պատեքաղմիլ ամեն մնղրութեան և
 անխրաւութեան դէմ : Չը կայ, վերջապէս ստուած-
 սիրութեան և մարդասիրութեան այն հեղահամբոյր
 հոգին, զոր միայն Քրիստոնէական Արժեք շնորհա-
 ուսումը կարող է զարթոյցանել ուսանողին մէջ, և

նոյն որ և իցէ արտաքին գիտութիւն կամ հմտութիւն :

Արդ՝ կրթութեան և դաստիարակութեան տը-
 դիւնըրը առատօրէն քաղելու և վնջելելու համար՝
 անհրաժեշտ հարկ է հալան գիտութեանց առաջին
 տեղը Արժեք ուսման ընծայել, նովաւ սկսանի,
 շարունակել և աւարտել մարդոյ բովանդակ դաս-
 տիարակութիւնը : Բայց այն վեճ մ'նպատակին
 հասնելու համար՝ բաւական չէ, իրեւղեղ, կու-
 թիւ կաթիլ և եթ սրբուցանել Արժեք ուսումը,
 այլ պէտք Ս. Գրոց կենդանի աղբիւրին մօտե-
 ցնել մանուկները, և այս եղանակաւ զովայնիկ նո-
 ցա բարոյական ծառաւը : Պէտք է քաղուածել Ս.
 Գրքէն այն ամեն ճշմարտութիւնները, որոնք մօն-
 կանց հասողութեան և կարողութեան վեր չեն, և
 որոնք անհրաժեշտ են նոցա քրիստոնէական և բա-
 րոյական կենաց զարգացման համար :

Այս է Քրիստոնէական Արժեք հմտ և փոր-
 ծառա ուսուցչաց հասուն խորհուրդը, և այն իսկ
 նպատակաւ յօրինուած է ներկայ Երկրասիրութիւնը,
 որուն մէջ պատմական ձեւով ամփոփուած են Նոր
 Կտակարանի աստուածաշունչ ճշմարտութիւնները,
 հոնգերձ պարզ և դիւրիմաց յորդորակներով :

Թեեւ Նոր Կտակարանի պատմութեան քանի մի
 տեսակ հրատարակութիւններ կան, բայց մենք մաս-
 նաւորապէս հեռուած ենք 1862 թիւ Թիֆլիսի մէջ
 տեղական բարձրագույն հրատարակուած Դասագրքին,
 որ թւին այսպիսի վերնագիր — Միջառն Պարոմիթիւն
 Հայ դպրոց և աշխիւնց համար. աշխարհ. Պ. Ս. : Եւ
 տհա՛ն այն առթիւ պարտք կը համարինք մատուցա-
 նել Աշխատասիրողին մեր շնորհակալութիւնը, վե-
 տահ լինելով, որ մեր Միջմարգոյ Բարեկամն, իւր
 Դասագրքի երկրորդ տպագրութեան ժամանակ,
 աւանց նկատողութեան շը թողուր մեր այն հրա-
 տարակութեան մէջ գտնուած ճշտութիւնները և
 յաւելուածները :

Ներկայ երկրասիրութիւնը, տարիներով մեր ու-
 սուցչութեան ժամանակ, Քրիստոնէական Արժեք
 դասական հրահանք եղած է մեր ձեռքը, որոյ գա-
 ստաւութեան համար մեր բնորոշ ուսուցման
 միակ եղանակն է եղած՝ նոյն ընդարձակօրէն բա-
 ցառելով պատմել, և ապա աշխիւնլ աշակերտ-
 ներէն, որ մտադրութեամբ կարգան, պատրաստեն,
 և ինքեանք եւս բանիւ բերանայ պատմեն. իսկ ամ-
 բողջ Դասագիրքը աւարտելէն վերի՝ աւետարանա-
 կան իմաստներուն վրայ համառօտ շարագրածներ
 գրել տալով՝ որագործ ենք, լեւի ձայնիւ կարդա-
 լով : Թե ի՞նչ դժուր օգուտներ տեսած ենք այս ե-
 ղանակին մէջ՝ կը թողուք որ իւրաքանչիւր դա-
 սաւասա ինքնին փորձէ, տեսնէ և վիպէ :

Քաղցր յոյս մի կը քաջաւերէ և կը մխիթարէ
 զմեզ, որ այն աւետարանական Պատմութիւնը,
 գալոյցական Դասագիրք լինելով հանդերձ, կարող
 է նա և բարեպաշտ Գերգաստաններու մէջ ընթեր-
 ցանութեան շահաւէտ գիրք լինի : Երանի՛ թէ
 պատկուէր մեր այս յոյսը, և այնուհետեւ առաւել
 քան զայն վարձատրուած կը համարենք զմեզ
 մեր այն ամենագործ աշխատանաց համար :

ԳՊՐԶ ԼԵՖՔՕՇԱՏԷ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

ՊԻՐ ՍԷՆՍԻՒՐԻ ԻՐԱՏ ՎԼԷ ՄԵԱՐԻՖԻՆԻՆ

1870	ՎԱՐԻՏԱԹ	Ղ- .	Փր	Ղ- .	Փր
Յուլ. 1	Իւչ պուշուք տէյրմէնէրին պիր սէնէլէք իճար- լէրի պաքօնթրաթօ	26700			
"	Քուքուլօ սույու իճարը	1100			
"	Պօղոս վարդապետին պահճա իճարը	325			
"	Հօճա Սիմէօն քօնաղընըն օտայ քիրպէլի	410			
"	Թիւթիւն քիրասը Թէրզի Վարալամպօտան	207			
				28.742	
"	Սէնէյի սապըգ զիմէմաթէրտէն Թահսիլ	6112	¹ / ₂		
"	Վանքըն Թէքէ վէ օղլաք սաթըլընտան	2182			
"	" Սիւտ իճարընտան	1200			
"	" Իւչ պահճա իճարէրինտէն	920			
"	" Ըբբա, պույտայ, եաղ, վէ հարնըպ բարասը	2225			
"	Սէնէյի սապըգտան սանսըքտայ մէվճութ աքճէ	20.944			
				33.583	¹ / ₂
	Եալընըղ ալթմըշ լքի սին՝ իւչ եիւզ՝ իկիրմի պէշ՝ զուրուշ իկիրմի բարա տըր			62.325	¹ / ₂

ԵԿԵՂԵՑԻ ԻԼԷ Ս. ՄԱԿԱՐ ՎԱՆՔԸՆ

ԻՂՄԱՆ, ՏԷՖՏԻՐԻ ՏԻՐ 1870 ՍԷՆՆԱՐԵՆ

1870	Մ Ե Ս Ս Ր Ի Ֆ Ա Թ	Ղ . .	Փր	Ղ . .	Փր
Յ Դ Ե 1	Պիր սէնէ զարֆընտայ կարգաւոր, վարժապետ վէ ֆաբրիկերէ վէրիլէն մահլէ	14,705			
"	Կերէք էպնիլէլէրէ կերէք վարժատունայ վէ սայիր բերէքէնտէ մէսարիֆ ուսմիլ ֆրէդաթ	11,334	1/2		
"	Տավար բուսումամթը իչին	682			
"	Օլիմէմամթտէ գալան աքճէ սէնէյի սապըքտան	5199			
"	Պաշ բունար էպնիլէսինէ սարֆ օլան	9348	1/2		
				41,269	
"	Ըլնան 18 սըհաթ սու իչին վէրիլէն	9000			
"	Վանքըն էպնիլէլէրինին թամիրինէ	1650			
"	" Բերէքէնթէ մէսարիֆի	295			
"	" Նազըրլըղը իչին Յօհանէս Շահընեանէ	1000			
"	" Տէյիրմէնլէրինէ մէսարիֆ	547			
"	Քալիլիճի տէյիրմէնլէրինտէ պաքայէ	1800			
"	Սանտըգուա մէվճուլթ աքճէ	6764	1/2		
				21,056	1/2
	Լալընըղ ալթմըշ իքի սլին՝ իւշ եիւղ՝ իկիրմի պէշ զուրուշ իկիրմի բարա սըր			62,325	1/2

ԴԱՄԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ

Ս. Մթուռոյս միաբան Մրթ. Յովհաննէս վարդապետ Բաղեան Մրթաւարցի Բամասկոսի տեսչութեան պաշտօնիւ այս տեղէն մեկնելով և Պերութ հասնելով նաւակ կը նստի քանի մի անձանց հետ ելանել ի ցամաք Օռվը սաստիկ խռոված և ալեկոծուած լինելով՝ նաւակը կընկղմի։ Չորս անձինք իսպառ ծովամոյն կը լինին, իսկ Յովհաննէս վարդապետն լողալու վարժ լինելով իւր անձը կ'ազատէ և ցամաքը կ'ենէ։ Իւր տագնապեալ վիճակին մէջ՝ կ'աղաչէ որ զինքը Հայոց վանքը տանեն։ Հռովմէական հայ մի կը ներկայանայ Հռովմէականաց վանքը տանելու համար, բայց երբ կըստուգէ որ վարդապետը Հռովմէական չէ, կը թողու և կը հեռանայ։ Մ'կոյր մոլեռանդութիւն, ինչպէս դիւրաւ կը շիջուցանեն քրիստոնէական մարդասիրութեան և հայկական եղբայրսիրութեան քաղցրիկ և բնական զգացմունքները։ Սինչ այս մինչ այն, լուր կ'առնու Պերութի մարտտան սեղանաւոր Պօստեցի Սեծ. Յակոբ Մշան և իսկոյն ծառաներով հանդերձ կուգայ և վարդապետը իւր տունը կը տանէ։ Սոյն Մշանը Հայագիւն վարդապետի հագուստները կը փոխէ և ամեն իւրնամբ և հոգացողութիւն գործ դնելով ամեն փնտրելու հետեւանաց առաջն կ'առնու։ Սոյն միջոցին կաճապարէ նմանապէս Պերութի վանաց տեսուչ Մրթ. Սովսէս վարդապետն կ'օմրիւկէ ան և իւր միաբանակից եղբայրն կաղդուրեալ վիճակի մէջ գտնելով և մեծ գոհունակութիւն մատուցանելով Սեծ. Յակոբ Մշանին՝ կ'առու Հայոց վանքը կը տանի։

ԾԱՆՈԻՑՄԱՆՔ

1. Սինչեւ ներկայ թուականը իրիստ մեծ դժուարութեանց կը հան-

դիպէինք Սեծը կանոնաւորապէս մեր Գաւառական Սեծ. Բաժանորդներուն հասցնելու համար. վասն զի ցամաքային փոստաները կանոնաւորուած չէին և Սեծի ամաստեղները սովորաբար ճանապարհորդաց ձեռամբ կը ղրկուէին։ Սոյս տարի Յուլիան ցամաքային փոստայի տեսուչը, Մեն. Սրբազան Պատրիարքի խնդրանք, յանձնառու եղաւ ընդունիլ Սեծի ամաստեղները և ազահովապէս գաւառական բաժանորդներուն հասուցանել։ Սեծի ներկայիւս կը ծանուցուի մեր Գաւառական Բաժանորդաց, որ այսուհետեւ Սեծը ցամաքային փոստայի իրենց ձեռքը պիտի հասնի։ Հետեւապէս, եթէ բաժանորդ գրուելու փափագողներ ևս կան, թող բարեհաճին իրենց անունը, մականունը և քաղաքի անունը գրով հաղորդել Սեծի խմբագրութեանը, որ ի վնս Ս. Յակովբեանց Արուստակէմ։ Սեծի տարեկան բաժանորդագրութեան գինն է, ըստ առաջնոյն, երկու արծաթ Սեծիտիէ հանդերձ ճանապարհի ծախքով, կանխիկ վճարելի։

2. Ս. Մթուռս փառաբերելով ընթերցասիրութիւնը և ուսումնասիրութիւնը աւելի դիւրամատչելի ընել թէ ընդ հանրապէս ազգայնոց մէջ և թէ մասնաւորապէս դպրոցաց՝ իւր տարաբանէն ելած գրեանց գիները ըզգալի կէրպով իջեցուց, աւելի բարոյական շահը իրեն նպատակ բռնելով քան թէ նիւթականը։ Զանկալով հաղորդել մեր ազգայնոց Ս. Մթուռոյս ոյս նոր և շահաւէտ տնօրէնութիւնը՝ կը հրատարակենք ահա Գրոց ցանկը, իւրաքանչիւրն իւր արժողութեամբ հանդերձ, ինչպէս որ պիտի վտճառուին ի Ս. Արուստակէմ և ի Պօստեցի Ս. Մթուռոյս գրատանցմէն։

Յ Ո Ւ Յ Ա Կ

Տ Պ Ա Գ Ր Ե Ա Լ Գ Ր Ո Յ

Ի Տ Պ Ա Գ Ր Ե Ա Լ

ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԱԹՈՌՈՅ ՍՐԲՈՅ ԵԱԿՈՎԱԲԵԱՆՑ

ԵՒ ԱՐԺՈՂԱՌԻԹԻՒՆԻ ՆՈՅՈՒՆ

1871 • ՅԵՐՈՒՍԱԼԵՄ

	Ղ.	Փ.		Ղ.	Փ.
Աշխատիրք Սրբազան տեղւոյ, աշխարհիկ լեզուաւ, յօրինեալ բարեպաշտութեամբ համար. Պապէրաւորք.	5		Թաւաքանութիւն	5	
Անուրջք 'ի Սիւն.	4	20	Ժամագիրք. խաղաղութիւն	20	
Առաքինութեան ճամբան, կամ Մենտոր մանկանց. դպրատանց տղայոց համար խիստ կրթիչ և զբօսեցուցիչ գիրք մի է, գեղեցիկ պատմութիւններով.	7		Ժամագիրք Ատենի	80	
Աւետարան.	6		Խորհրդածութիւն Սրբազան Պատարադի, արարեալ սրբոյն Ներսիսի Լամբրոնացւոյ	10	
Աւետարան Ճնշու.	55		Խորհրդատեղ Սրբոյ Պատարադի.	10	
Բանաստեղծութիւն Աշակերտուհեաց մէջ. Բայարարութիւն Հրոստարման և զղջման և առաւօտեան երգոց Շիրհաւրոյն.	1		Կտակագիր հոգեշահ բանից	6	
Գործք Առաքելոց	6		Կենսագրութիւն Բաղդաւայ, աշխարհիկ լեզուաւ.	2	
Գործ ոսկեղենիկ Սամուէլ Ռաբբի հրէի, աշխարհիկ լեզուաւ	6		Համապատմութիւն երկրաւորական Առաքելոց, հանդերձ յաւելուածով, Գ. Տէր.	4	
Գովասանք, Նոր փոյ.	4		Հայկ. վերաց. Չափաբերութիւն եօթն մահացու մեղաց վրայ	6	
— Նոյն՝ Հին փոյ.	2	20	Հեգերէն, խաղաղութիւն	50	
Եղեղէ.	7		Հերթիկոս և Մարիամ. վէպ կրթական աշխարհիկ լեզուաւ.	2	20
Երեւոյթ կրից.	7		Հրահանգ սիրոյ	5	
Եփրեմ խաւրին, Ե. Տէր.	7		Ղերուբնա Եղեսացի և Եսայի կաթողիկոս Աղաւանից	6	
Զանազանութիւն հինգ դարուց, Պատմութիւն հին և նոր Կտակարանաց, Տաճիկերէն լեզուաւ, Պօղոս Պատրիարքի, Երեք հատորը մէկտեղ.	60		Ճառ Հաղորդութեան	4	
Թանգարան խրատու, Պօղոս Պատրիարքի, Գ. Տէր.	18		Ճարտատանութիւն առ ձեռն.	5	
Թափօրի տետրակ՝ Տաբէլան Սուրբ Զարեմէան Տաճարին մէջ կատարուած թանգարանի արարողութիւններուն վրայ	5		Մատենագրութիւն նախնեաց.	6	
— Նոյն՝ Շաքալան	2	20	Մատենագրութիւն Ուրախացի, հանդերձ ծանօթութեամբ.	44	
Թափօրի տետրակ, Ս. Զաւրբայ Էկեղեցւոյ մէջ կատարուած թանգարաններուն	4		Մեկնութիւն թղթոյն Եփեսացւոյ	25	
			Մեկնութիւն Զայտնութեան Յովհաննէս աւետարանչի, 'ի Ներսիսի Լամբրոնացւոյ	10	
			Մեկնութիւն Ասորոյ Ժամանակագրութիւն.	46	
			Յովհաննէս կաթողիկոս, Պատմութիւն Հայոց, Նոր փոյ.	10	
			Յովսէփ գեղեցիկ.	10	
			Նաբեկ	14	

Ծ Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ամեն գրքի հասարակ խաւքէ 100 խաւք աւելի է հասարակ խաւքովը :

Նոյնպէս ալ ուրիշքէ 10 շաւր աւելի գին ունի :

Սիւնի պիտի ծախուին այս գրքերը անխառն եղանակաւ հինգնոցէ խալ հասարակ խալ հաւելուել :

ՑՒՆԿ

Փ Ե Տ Ր Վ Լ Ր

Սիւնն Պետրոս .	25
Սուրբ Տեղեաց խնդիր .	30
Լոյս և Օտարագում .	37
Քանի մի խօսք ազգային դաստիարակութեան վրայ .	40
Նոր հրատարակութիւն — Պատմութիւն Նոր Կտակարանի .	43
Յուցակ ծախուց և արդեանց Կիսրոսի վանաց .	44
Վամանակագրականք . — Օճանուցմունք .	45

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

- Ա. Սիւնը ամեն ամիս կը հրատարակուի 24 երեսէ բաղկացեալ մէկուկէս ութածալ թղթով :
- Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ Մէճիտիյէ, հանդերձ ճանապարհի ծախքովը կանխիկ վճարելի :
- Գ. Զատ տետրակ առնել աւելոյդ, պէտք է ամեն մէկ տետրին շրջա հեկան վճարել :